

ACTA REG. SCIENT. UNIVERSITATIS CLAUDIOPOLITANAE
FRANCISCO-JOSEPHINAE ANNI MDCCCLXXXV--LXXXVI.

FASCICULUS I.

I—II.

BESZÉDEK,

MELYEK

A KOLOZSVÁRI M. KIR. FERENCZ-JÓZSEF-TUDOMÁNY-EGYETEM
MDCCCLXXXV—LXXXVI. TANÉVI RECTORA ÉS TANÁCSÁNAK BE-
IKTATÁSA ÉS A TANÉV

MEGNYITÁSA ALKALMÁBÓL

1885-ik ÉVI SZEPTEMBER 13-ÁN TARTATTAK.

KOLOZSVÁRTT,

NYOMATOTT A „MAGYAR POLGÁR” KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1885.

378.4 (439.21).1885" (042)

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000244309

B 11789

I.
AZ EGYETEM TÖRTÉNETE

AZ MDCCCLXXXIV—LXXXV-ik TANÉVBEN.

BESZÉD,

MELYLYEL

CSIKY VIKTOR

*jogtudor, köz- és váltó-ügyvéd, az egyházjog és hűbérjog ny. r. tanára,
az első alapvizsgálati bizottság tagja, a jog- és államtudományi karnak
az 1874¹/₅-ki tanérben volt dékánja, ezen egyetemnek 1884¹/₅-ik évi rectora*

az egyetem igazgatásáról lelépett

1885. évi szeptember hó 13-án.

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés !

Igen tisztelt közönség !

Szabályainknak megfelelőleg a jövő évre megválasztott magnificus rector az ügyek vezetését már tényleg átvette. Ha most ily fényes gyűlés színe előtt is kívánjuk a bekövetkezett változást kifejezésre hozni, ez uton nemcsak az egyetemeknek ősi szokás által szentesített gyakorlatát követjük, hanem egyszersmind egy tartalmilag is igen jelentős kötelességet teljesítünk.

A tanévet megnyitó ezen ünnepély ugyanis alkalmat szolgáltat arra, hogy az egyetem a nyilvánosság terén a maga egészében lépjen fel és ezáltal is kitüntettessék, hogy a különböző karok, valamint az egyes tanárok és tanulók, mint az egésznek részei és tagjai, együtt képezik a felsőbb tudományok művelésére kiválóan hivatott „Scientiarium universitást.” Részemről egyénileg meg vagyok győződve arról, hogy a napjainkban nagyon is tulhajtott speciálizálása a tudományos törekvéseknek, magára a tudományra káros hatásu; azon szellemi irány, mely csak a legközelebb állóra terjeszti ki figyelmét egyoldalúságra vezet, és már ezért is szükségesnek látszik minden alkalmat megragadni, mely a

tudomány-szakok összetartozandóságának érzetét felköltöni és ébren tartani kínálkozik.

Mai ünnepélyünk ezen — mondhatnám morális — jelentőségén kívül egyszersmind szükséges és hasznos is, mert egyrészt a volt rector egyetemünk életében a múlt év folytán felmerült fontosabb eseményekről az érdeklődő nagy közönség, tehát a nyilvánosság előtt ekkor számolhat be; másrészt azért, mert az ujonnan hivatalba lépő rectornak óhajtott alkalmat nyújt, valamely szakmájához tartozó kérdést tudományosan megvilágítani, avagy a felsőbb tanításra és az egyetemi életre vonatkozó gondolatait kifejezni.

Ünnepélyünk fényét tetemesen emeli ily számos és tiszteletreméltó vendégek részvétele, kiknek jelenléte örvendetes tanuságot tesz arról, hogy szeretett egyetemünk érdeklődő és jóakaratu barátokban nem szűkölködik; hogy annak hazánkra és az emberiségre kiható üdvös munkásságát, mind jobban kezdik méltatni.

A lelépő rector tiszte lévén beszámolni a vezetése alatt lefolyt év nevezetesebb mozzanatairól, a diszes állás ezen utolsó kötelességét készségesen teljesitem. Jelentésemben csakis a fontosabb és a nagy közönséget is érdekelhető tényekre fogok szorítkozni; bővebb felvilágosítást egyetemi actáink nyújthatnak.

A lefolyt év egyetemi életünknek egy zaj nélküli, de kitartó munkálkodásban töltött időszakát képezi; a rendszeres és egyenletes fejlődés hosszú útján egy lépéssel haladtunk előre.

A tanév kimagasló eseményét a vegytani in-

tézet megnyitása képezi. Az egyetemek felvirágzásának egyik nélkülözhetlen alapfeltétele, hogy azok a tanítás és buvárkodáshoz megkívántató segédeszközökkel legyenek ellátva. Ezért volt ez nagy jelentőségű örömnnepe egyetemünknek. A rég óhajtott és sürgetett felszerelési munkálatoknak elseje fényesen sikerült; egy oly intézetet nyertünk, mely a tudományos igényeknek teljesen megfelel.

Az ünnepély fényét és örömünket vallás- és közoktatásügyi miniszter ur ő nagyméltóságának személyes jelenléte tetemesen fokozta. Magas látogatása által egyetemünk fejlődése iránt táplált jóakaratu érdeklődésének és hathatós pártfogásának újabb bizonyítékát nyújtotta. Fogadja érette el nem muló hálánk és tiszteletteljes elismerésünk őszinte kifejezését.

Ezen intézet építésének és felszerelésének munkálatai teljesen elkészülvén, a dr. Entz Géza elnök, dr. Fabinyi Rudolf és dr. Kánitz Ágoston nyilv. r. tanár urakból állott építési bizottság, Minister ur ő nagyméltósága által f. év június hó 9-én 19,705. sz. alatt — a jelzett ügyben kifejtett áldozatkész, buzgó és hasznos működéseért a bizottság minden egyes tagjának legmelegebb elismerés és köszönet nyilváníttása mellett — a további megbízatás alól felmentetett. A mélyen tisztelt kartárs urak önfeláldozó és sikeres munkásságukért az egyetem részéről is őszinte elismerésre és hálára érdemesítették magukat, mit is kifejezni kedves kötelességemnek ismerem.

A fokozatos fejlesztés nagy munkája most már folyamatban van, a bonczani intézetek számára ren-

delt diszes épület befejezéséhez már közel áll, bizton reméllem, hogy még ezen tanévben teljesen elkészülvén, használatba fog vétethetni.

Bizalomteljes megnyugvással várjuk a további alkotásokat; teljes biztosítékot nyújt ez iránt nekünk Miniszter ur ő nagyméltóságának fennkölt szelleme, akadályokat leküzdő erélye és ez alkalommal is megújított határozott ígérete. — Fokozza bizalmunkat és jutalmazza önfeláldozó munkásságunkat azon jóakaratu elismerés és méltánylás is, melyet egyetemünk érdekei iránt a magas törvényhozás és a felvilágosult közvélemény köreiből észlelni kezdünk.

Törvényhozás és kormány áldozatkészségének köszönhetjük, hogy több intézeteink és könyvtárunk dotatiója ez év folytán már tényleg emeltetett és jövőre még kedvezőbb javadalmazás helyezettett kiállításba.

Már a folyó tanévre a következő 9 intézet általánya nyert javítást u. m.:

1. a vegytani intézeté	1200-ról	1800-ra
2. az állattani „	500-ról	800-ra
3. az ásványtani „	400-ról	500-ra
4. a természettani „	500-ról	800-ra
5. a leiró és tájboncztni int.	500-ról	600-ra
6. a kórboncztni intézeté .	500-ról	600-ra
7. a kísérleti kórtani int. . .	250-ról	400-ra
8. a gyógyszerntani intézeté .	250-ról	400-ra
9. az élet és szövettani int.	500-ról	800-ra.

Könyvtárunk rendes évi általánya 4000 frt volt, ehez járult az egyetemi új hallgatók beiratási díjának a könyvtár részére beszolgáltatott fele, azaz: 166 frt 95 kr.

4600 65⁰⁰

Minthogy a törvényhozás által könyvtárunk részére 1880-tól kezdve 4 évre évenként 3000 frtban megszavazott rendkívüli dotatio 1883-ik évben megszűnt, könyvtárunk 1884-ben semmi rendkívüli javadalmazásban sem részesült; a folyó 1885-ik évtől kezdve azonban 6 évre a törvényhozás könyvtárunk részére évi 1500 frtnyi rendkívüli dotatiót szavazott meg. Az 1885-ik évre eső részletet a nagymlytsu Miniszter ur ápril 24-ikén kelt rendeletével folyósította is, úgy intézkedvén, hogy abból 1000 frt az orvosi kar, 500 frt pedig a természettudományi kar szükségére használtassék fel.

Nagyon is kívánatos volna, hogy ezen rendkívüli és bizonytalan segélyezések helyett a szükségnek megfelelő mérvben, a rendes dotatió emeltessék fel; örömmel vélem jelezhetni, hogy erre vonatkozó reményeink talán már a jövő évi költségvetésben megvalósulást fognak nyerni.

A lefolyt tanév alatt a rendes évi átalányból 458 kötet szereztetett; tudományos intézetek, testületek és egyesek adományából pedig könyvtárunk 722 kötettel és füzettel, összesen tehát 1180 drbbal gyarapodott s ez által annak létszáma a 19,000-et meghaladta. Az adományok között legbecsesebb az 1881-ik évi londoni nemzetközi egészségügyi értekezés 16 kötetes kiadványa, melynek megküldését Minister ur ő Nagymlytsága kegyeskedett kieszközölni.

A folyó 1885. év elejétől fogva a magy. tud. akadémia is részesíti könyvtárunkat összes kiadványai megküldésében.

Olvasótermünket, mely az erdélyi muzeum 46 ezer kötetet meghaladó könyvtárával közös s mely

a tanév alatt — ünnep- és vasárnapokat kivéve — naponként 5 órán át állott nyitva, naponként 40—50 olvasó látogatta, házi használatra pedig 267 egyetemi hallgató kölcsönzött ki könyveket és így az utóbbi tekintetben a könyvtári forgalom emelkedést mutat.

Az egyetemünk felállítására óta betöltetlenül hagyott könyvtárőri állomás betöltése a lefolyt tanév alatt megtörtént; ez állomásra Nagymélt. minister ur 1884. november 2-án Bedő Dánielt, könyvtárunk 12 év óta lelkiismeretes szorgalommal működő tisztjét nevezvén ki. — Az ő előléptetésével megürült könyvtártiszt állomásra pedig pályázat útján előbb Barabás Sámuel budapesti egyetemi könyvtári segédtsízt, majd ennek visszalépése után 1885. martius 17-én Zilahy Kiss Béla országos levéltári segédtsízt neveztetett ki és ápril 1-je óta főleg a szak-katalogusok szerkesztésénél szorgalmasan munkálkodik.

Könyvtárunk betürendes alapczimára teljesen készen áll, a szakkatalogusok előmunkálatai pedig nemcsak az egyetemi, hanem a muzeumi könyvtárban is be vannak fejezve.

Eddig azonban minkét könyvtárban csak a jog- és államtudományi szakok szakkatalogusai vannak teljesen készen letisztázva és könyvekbe iktatva, mely munka végrehajtásában hálás köszönettel kell kiemelnem dr. Lindner Gusztáv egyetemi nyilv. r. tanár ur önfeláldozó szíves fáradozását, a ki ezen nehéz munka véghezvitelére önként és készségesen ajánlkozván, azt kiváló szakértelemmel és a legnagyobb pontossággal be is végezte; fogadja érette

őszinte köszönetünk nyilvánítását. A többi tudományágak szakkatalogusainak szerkesztése is folyvást munkában van s ezen tanév folyama alatt be lesz fejezhető.

Minthogy a mechanikai műhely új helyiségének átalakítása és felszerelése még teljesen bevégezhető nem volt, a könyvtár végső szobája, mely e műhely számára évekkel ezelőtt a könyvtártól elszakított, s melyre a már igen szűkké vált könyvtári helyiségnek égető szüksége van, még eddig nem volt visszaadható eredeti rendeltetésének; most már azonban a folyamatban lévő átalakítások folytán a mechanikai műhely áthelyezése rövid idő alatt megtörténhetik és így ezen szoba még ez év végeig a könyvtár részére felszerelhető és használható lesz, miáltal a túlszűfolt könyvtár sok alkalmatlansággal járó egyik baja, legalább néhány évre orvosoltni s a kezelés tetemesen könnyebbítettni fog.

Mellőzvéen e helyen a folyó szükségletekre, halaszthatlan javításokra, kezelő- és szolgáló-személyzet jutalmazására stb. stb. Minister ur ő nagymlytga által mindig teljes készséggel kiutalt jelentékeny összegek felsorolását, csakis az egyetem folytatólagos felszerelésére és fejlesztésére szánt adományokat kívánom felemlíteni.

A múlt év folytán utalványoztatott: 1. a közegészségtani intézet és az orvoskari Dekáni hivatal olvasóterme felszerelésére 1267 frt 36 kr; — ugyancsak a közegészségtani intézet csővezetési munkálataira 693 frt 22 kr; — annak további felszerelésére 358 frt 50 kr; — 2. Az élet- és kórvegytani intézet kibővítésére és folytatólagos felszerelésére

1460 frt; — 3. A növénytani intézetnek taneszközök beszerzésére 1000 frt; — 4. A természettani intézetnek electricus gép és gázmotor beszerzésére utolsó részletül 1114 frt 10 kr; — 5. Az egyetemi központi épület bejáratánál eszközölt czélszerű átalakítások költségeire 1120 frt 5 kr; — ugyancsak a központban jelenleg is folyamatban vannak azon nagyobb szabású átalakítási munkálatok, melyek egy állandó mechanikai műhely berendezésére és a természettani intézet kiterjesztésére szükséges helyiségeket fogják szolgáltatni.

A személyi és tanítási ügyekről a következőket van szerencsém jelenthetni:

1885. jún. 15. Dr. Hóman Ottó, a Classica-philologia nyilvánv. r. tanára, budapest-vidéki tankerületi főigazgatóvá neveztetvén ki, egyetemünk kötelékéből kilépett. Távozása által szenvedett veszteségünkbe vigasztalást nyújt azon tudat, hogy alapos tudománya és buzgó szorgalommal párosult ismeretei, habár más irányban, de mégis a tanügy szolgálatában fognak érvényesülni.

Hilibi dr. Haller Károly, az osztrák magánjog nyilvánv. r. tanára, Kolozsvár szab. kir. város polgármesterévé választatván, a mult egész tanévre szabadságot nyert; ezen szabadságoltatása ujabban a jövő 1885/6. tanévre is kiterjesztetett. Helyettesítésével dr. Zsögöd Benő, a N.-Váradi kir. jogakadémia nyilvánv. r. tanára bízott meg, a ki ezen minőségében a jövő tanévben is megtartja előadásait.

Egészségi szempontból az I. félévre kiterjedő szabadságot nyert dr. Meltzl Hugó, a német nyelvész és irodalom nyilvánv. r. tanára; a II. félév alatt

tudományos buvárkodás céljából a szabadságidő meghosszabbított; helyettesként dr. Finály Henrik nyilv. r. tanár működött.

Ugyancsak egészségi szempontból szabadságot élvezett az első félév alatt dr. Imre Sándor, a magy. nyelv és irodalom nyilv. r. tanára, kit ez idő alatt dr. Szász Béla nyilv. r. tanár helyettesített.

Dr. Szilasi Gergely, a román nyelv és irodalom nyilv. r. és a semi nyelvek jogositott tanárának a múlt évre szóló minden egyetemi hivatalos teendő-től való felmentése Minister ur ő nagy Méltósága által a jövő 1885/6. tanévre is kiterjesztett.

Magántanári képesítést nyertek: Dr. Benel János a sebkezelésből és kötszereléstánból; dr. Góth Manó a nőgyógyászatból; dr. Hegedüs István, a helybeli ev. ref. collegium igazgatója, az Aesthetikából; dr. Széchy Károly, a helybeli felsőbb leányiskola rendes tanára a magyar költészet legujabb korszakának történetéből.

Tanársegédekké választattak: dr. Köblös Lajos a sebészeti, — dr. Hints Elek a leiró és tájboncz-tani, — Tóthmáyer Ferencz az általános kór- és gyógyszertani, — dr. Benkő Gábor az ásvány-föld-tani, — Jáhn Károly mint 2-ik a vegytani, — dr. Mentovich Ferencz a növénytani — és dr. Pfeiffer Péter a kísérleti természettani tanszékek mellé.

Állomásaikon továbbra is megerősítették: dr. Engel Gábor, dr. Pataki Leó, dr. Nappendruck Kálmán, dr. Daday Jenő és dr. Gáspár János tanársegédek.

Mint a tanügy érdekében álló eseményt — e tárgygyal kapcsolatban szükségesnek tartom felem-

liteni Minister ur ő Nagyméltóságának azon nagy-lelkü intézkedését, mely által a budapesti országos kiállítás szakszerű tanulmányozása czéljából 15 tanársegédet egyenként 80 frt segélyben részesíteni kegyeskedett.

Ösztöndijas műtőnövendék volt Cseh Sándor és Kovács Gábor, — tiszteletbeli Veress Zoltán.

Vegyész-növendéki ösztöndijakat élveztek: gr. Csáky József okleveles tanárjelölt és Duha Árpád gyógyszerésztudor.

Az egyetemen alkalmazott összes tanerő a múlt tanévben állott: a jogi karnál 12 rendes, 2 helyettes, 2 magántanár és egy előadóból; az orvosi karnál 12 rendes és 6 magántanárból; a bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi karnál 10 rendes, egy rendkívüli, három magántanár és három szaktanítóból; a mennyiségtan-természettudományi karnál hét rendes, egy rendkívüli és négy magántanárból. Tanársegéd működött az orvosi karnál 11, a mennyiségtan-természettudományi karnál 6, műtőnövendék 3, vegyész-növendék 2. Ezen számokat összegezve, volt összesen 41 rendes, 2 rendkívüli, 2 helyettes, 15 magántanár, 1 előadó, 3 szaktanító és 17 tanársegéd.

A hirdetett előadások száma tett az I. félévben: 1. a jog- és államtudományi karban 25 tantárgyból 93 órát, — 2. az orvosi karban 36 tantárgyból a gyakorlatokkal együtt 152 órát, — 3. a bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi karban 39 tantárgyból 94 órát. 4. A mennyiségtan természet tudományi karban 34 tantárgyból, a gyakorlatokkal együtt 229 órát, összesen tehát 184 tantárgyból 568 órát.

A II-ik félévben: 1. a jogikarban 29 tantárgyból 98 órát. 2. Az orvosi karban 39 tantárgyból a gyakorlatokkal együtt 154 órát. 3. A bölcsészeti karban 34 tantárgyból 84 órát. 4. A természettudományi karban 34 tantárgyból, a gyakorlatokkal együtt 242 órát, összesen 136 tantárgyból 578 órát.

Ezen hirdetett előadásokból nem tartatott meg: Az I. félévben a jogi karban 1 Collegium 1 órával, a bölcsészeti karban 11 Collegium 18 órával. A II-ik félévben: az orvostudományi karban 2 Collegium 6 órával, a bölcsészeti karban 3 Collegium 3 órával; a természettudományi karban 1 Collegium 2 órával. Ezek leszámításával a hirdetett előadásokból tényleg megtartatott az I-ső félévben 172, hetenkénti 549 órával, a II-ik félévben 130, hetenkénti 567 órával.

A tanári kar irodalmi munkásságát az elmúlt tanév alatt, a függelékben közlött részletes kimutatás igen előnyösen tünteti fel.

A kir. törvényszékek felhívására az orvosi kar 13 esetben adott felülvizsgáló szakvéleményt.

Megtisztelő megbízatásokban a tanári kar következő tagjai részesültek: dr. Abt Antal, dr. Berde Áron, dr. Jenei Viktor, dr. Imre Sándor, dr. Kolosvári Sándor, dr. Szabó Károly és dr. Szász Béla ny. r. tanárok, a különböző középtanodáknál megtartott érettségi vizsgálatoknál mint miniszteri biztosok működtek. Dr. Szamosi János ny. rendes tanárt az országos középiskolai tanáregyesület tiszteletbeli tagjának választotta.

Dr. Koch Antal ny. r. tanár, a földmívelés-, ipar- és kereskedelmi minisztériumtól nyert felhívást

a Kolozsvár és Deés közötti terület földtani felvétele; — ugyan ő Brassó városa tanácsától felkérte az ottani vidék földtani viszonyainak tanulmányozására.

Dr. Géber Ede és dr. Rózsahegyi Aladár ny. r. tanárok a katonai orvosi József-académia ügyében vallás- és közoktatásügyi miniszter ur ő nagyméltósága által tartott enquetten, mint az orvosi kar választottjai vettek részt.

Dr. Dadai Jenő tanársegédnek 1200 frt, dr. Sárkány Lajos tanárjelöltnek 800, dr. Szabó Gyula egyetemi magántanárnak ujabban 300 forint és dr. Mentovich Ferencz tanársegédnek 300 frt utazási ösztöndíj utalványoztatott.

Az egyetem hallgatóinak létszáma volt:

I. FÉLÉVBEN:

a jogi karban	219	rendes.	13	rdkiv.,	együtt	232
az orvosi „	101	„	5	„	„	106
a bölcsész. „	61	„	2	„	„	63
a term. tud. „	23	„	9	„	„	32
gyógysz. hallgató	23	„	—	„	„	23
						együtt: 456.

II. FÉLÉVBEN:

a jogi karban	213	rendes,	11	rdkiv.,	együtt	224
az orvosi „	101	„	9	„	„	110
a bölcsész. „	58	„	—	„	„	58
a term. tud. „	22	„	8	„	„	30
gyógyszerészhall.	22	„	—	„	„	22
bába növendék	46	„	—	„	„	46
						együtt: 490.

E szerint az I-ső félév létszáma az előző év.

hez képest 9 főnyi apadást, míg a II. félévben 19 főnyi növekedést mutat.

Az egyetemmel kapcsolatos középtanodai tanárképezdében volt az 1-ső félévben 16 ösztöndíjas rendes és 5 rendkívüli hallgató, 5 előkészítő éves és 13 vendég, összesen 39 egyetemi hallgató. A II-ik félévben 16 ösztöndíjas rendes, 5 rendkívüli, 4 előkészítő éves és 11 vendég, összesen 36 egyetemi hallgató.

A hallgatók szorgalmáról és tudományos előmeneteléről a megtartott vizsgálatok és kiosztott pályadijak tesznek tanúságot.

A jogi karnál tartatott 83 első és 63 második alapvizsgálat, 13 jogtudományi és 7 államtudományi államvizsgálat és 142 szigorlat; az orvosi karnál 66 természetrajzi elővizsgálat és 46 orvos gyakorlati szigorlat; a bölcsészeti karnál két szóbeli szigorlat; a mennyiségtantermészettudományi karnál 4 tudori és 15 első gyógyszerészeti szigorlat. Az országos középiskolai tanár-vizsgáló bizottság tartott a tanév folytán 49 alapvizsgálatot, 41 szakvizsgálatot és 4 paedagogiai vizsgálatot.

Ezen szigorlatok alapján kiállítottott a jogi karban 24 jogtudományi, 1 államtudományi és 1 Canon jogtudori oklevél; az orvosi karban 10 egyetemes orvostudori, a bölcsészeti karban 1, a mennyiségtan-természettudományi karban 4, — összesen 41 tudori oklevél; tehát 3-mal több, mint az előző évben. Továbbá kiállítottott az orvosi karnál 5 gyógyszerész-mesteri és 48 bába oklevél, a mennyiségtani karnál 15 gyógyszerész, a tanári vizsgáló bizottság által pedig 17 tanári oklevél.

Kolozsvár sz. kir. város alapítványából kitűzött pályázat fényes eredménye május hó 29-én tartott ünnepélyünkön már közzé lett téve; ezuttal csak annak ismétlésére szorítkozom, hogy 42 pályázó közül 34-en nyertek pályadíjat, illetőleg kifejtett szorgalmukért jutalmat, összesen 1905 forintban; mely összegből a jogi kar 8 hallgatójára 410 frt, az orvosi kar 10 hallgatójára 430 forint, a bölcsészeti kar 8 hallgatójára 465 frt, a természettudományi kar 8 hallgatójára 600 frt esett.

Távozási bizonyítvány kiadatott a jogikartól 20 az orvosi kartól 15, a bölcsészettől 2, a természettudománytól 1, összesen 38. Végbizonyítvány a jogi karban 42, az orvosiban 7, a bölcsészetiiben 12, a természettudományiban 8, összesen 69.

Az egyetemi hallgatók közül részint állami, részint különböző köz- és magán-alapítványokból a lefolyt tanév alatt a függelékben mellékelt részletes kimutatás szerint ösztöndíjat élveztek:

a jogi karból	70	10320	frt	—	kr,
az orvosiból	23	4748	"	74	"
a bölcsészetiiből	22	6310	"	—	"
a természettudományiból	13	3900	"	—	"

Összesen: 128-an 25278 frt 74 kr összegben.

TANDIJMENTESSÉGET NYERTEK:

I. FÉLÉVBEN:

	egész	fél	frt	kr
a jogikarnál	11	20	439	79
az orvosinál	3	8	165	2
a bölcsészetiinél	10	5	95	80
a természettud.-nál . .	3	3	53	45
összesen:	63	—	754	6

II. FÉLÉVBEN:

	egész	fél	frt	kr
a jogi karnál.	9	16	373	95
az orvosinál	8	13	379	12
a bölcsészetenél	6	5	105	15
a természettud.-nál . .	3	11	133	43
összesen:	71	—	991	65

Tehát egész év alatt 1745 frt 71 krt tevő összegben.

Igen tekintélyes összeg — közel 30,000 frt — az, mely az előadottakból láthatólag ösztön- és pályadíjak, ugyszintén tandijelengedés czimén a szegény, de szorgalmas tanulóknak egyetemünkön nyújtatik. A népesség arányához mérten egyetlenegy főtanintézet sem részesítheti hallgatóit ily mérvű gyámolításban, örömmel constatálhatom, hogy nálunk tehetséggel párosult szorgalom mellett még a legszegényebb is befejezheti tudományos kiképeztetését.

Helyén lesz az egyetemi egyletek működéséről és állásáról is megemlékeznünk.

Az egyetemi kör rendes tagjainak száma volt 110. A lefolyt évben tartatott 6 köz-, 14 választmányi- és 12 önképző-gyűlés, mely utóbbiakban a tagok tudományos értekezéseiket, vagy irodalmi műveiket, illetőleg ezek felett irt bírálataikat mutatták be. A kör egy felolvasó estélyt is tartott és ilyeneknek havonkénti megtartását elhatározta; nyilvános ünnepélyt rendezett továbbá 10 éves fennállásának emlékére. Olvasó asztalain mintegy 60 tudományos, szépirodalmi vagy politikai lap található. A tagoknak több száz kötetből álló és az év folyamán befolyt ajándékozások által tetemesen gyarapodott könyvtár áll rendelkezésére.

Egyetemi ifjuságunk ezen komoly irányu egylete Minister ur önmagyméltóságától ez évben is 600 frt államsegélyben részesítettett; annak tovább fejlődése és virágzása óhajtandónak látszik.

A joghallgatók segély-egyesületének ez évben csak 82 tagja volt, tehát jóformán fele a megelőző év létszámának. Felette sajnálatos jelenség, hogy ezen szegény tanulókat segélyző egyeslet iránt az érdeklődés és áldozatkészség hanyatlóban van. Nem tartóztathatom magamat vissza e helyről is felhívást intézni a joghallgató ifjakhoz, hogy jótékony egyesletük érdekeit szívéükön hordván, azt hathatósan gyámolítani és fejleszteni törekedjenek. Az egyeslet tartott 5 köz- és 9 választmányi ülést. Az évi összes bevétel tett 846 frt 32 krt, ezzel szemben a takarékos választmány a segélyezést és kiadásokat 426 frt 83 krra szorítván, az egyeslet vagyonát mégis 419 frt 47 kr és egy 50 frtos magán-kötelezővénnyel gyarapította. A törzsvagyon jelenleg 7472 frt 17 krt tesz. A könyvtár rendeztetett; régebben kikölcsönzött és már veszendőbe menő számos mű visszaszeresztetett és gyarapítására 30 frt fordított.

Az orvostan-hallgatók segélyegyesületének volt 64 rendes, 17 alapító és 3 pártoló tagja, tartatott 5 köz- és 3 választmányi ülés. A könyvtár gyarapodott 38 kötet, illetőleg füzettel és jelenleg már 1000-nél több darabot számlál. Örömdetes jelenség, hogy a tagok a könyvtárt nagy mértékben használják is. Az egyeslet alaptőkéje 325 frt 59 krral szaporodván, jelenleg 4185 frt 55 krt tesz.

A középtanodai tanárjelöltek segély-egyesülete, miután az alaptőke még nem érte el az alapszabá-

lyok által előírt magasságot, a segélyezést még nem kezdette meg. A 26 tagból álló egyesület tartott egy alakuló és 3 közgyűlést, bevétele volt 49 frt 77 kr, az egylet vagyona áll 825 frt 47 krból.

A csak mult évi szeptember hóban megalakult egyetemi dalegylet működését megkezdette és több ízben jó sikerrel nyilvánosan is fellépett. Anyagi helyzete nem mondható kedvezőnek, a mennyiben vagyonállaga a 100 forintot alig haladja meg.

A gyógyszerészettan-hallgatók segély-egyletéről csak azt jelenthetem, hogy alapszabályszerű működés mellett az egylet vagyona 1468 forint 20 krt tesz, könyvtára 72 kötetből áll.

Az egyetem románajku hallgatóinak nyelv- és szépirodalmi munkálkodásra hivatott „Julia“ egylete ez év folytán megszűnt létezni! Mind inkább kiviláglott ugyanis az egyesületnek azon — leginkább külső tagok által befolyásolt — törekvése, hogy az eredeti céltől lényegesen eltérő működést folytasson és az alapszabályok által jóhiszeműleg engedett szabadabb mozgást az egyetemi hatóságok törvényes felügyeletének és hatalmának kijátszására használja fel; — a visszaélések megszüntetésére alkalmas és az egyetemi tanács befolyását biztosítani hivatott alapszabály-változtatást — jóllehet erre több ízben figyelmeztetést és felszólítást nyert — eszközölni nem akarta.

Mindezen okokból belügyminiszter ő Nagymlga a tévutra vezetett ifjak ezen egyletét, mely már hazafiatlan irányu politikai üzelmekbe is bocsátkozott, véglegesen feloszlatta s ennek végrehajtásával a városi politikai hatóságot bizta meg.

Az egyetem gazdasági és segédszemélyzetében beállott változásokat sem hagyhatom említés nélkül.

Első sorban részvétellel emlékezem meg Láposi Márton volt gazdasági gondnok mult év december havában bekövetkezett elhunytaról. Személyében egyetemünk administratiója egy buzgó és tevékeny közeget vesztett; huzamos betegsége alatt Miniszter ur ő nagymltsga tetemesebb segélyben részesítette, halála után pedig a temetési költségeket is utalványozta. Özvegye és árvái a szabályszerű nyugdíjban, illetőleg neveltetési pótlékban részesülnek.

Helyettesítésével már október hó 15-től kezdve Tamásy János egyetemi quaestor és Balázs Károly ellenőrt bízta meg az egyetemi tanács, kik is ezen tisztokban lelkiismeretes pontossággal jártak el mindaddig, míg a pályázat alapján az egyetemi tanács által első helyen ajánlott Ladics Nándor számízt Miniszter ur ő nmltga által jul. 13-án 19,217 sz. a. gazdasági gondnoknak kineveztetvén, f. hó elején a hivatalt tényleg átvette.

Süss Nándor egyetemi mechanikus, vallás- és közoktatási Minister ur ő nméltósága által mult év julius 16-án 18,235 sz. alatt kelt rendeletével a budapesti központi mechanikai tanmúhely és iskola vezetésével bizatván meg, itteni állásától ideiglenesen felmentetett. Az ily módon üresen maradt állomásra a mennyiségtan-természettudományi kar ajánlára Minister ur ő nagyméltósága okt. 6-án 36,707 sz. alatt Sváb Frigyes ideiglenes minőségben nevezte ki és alkalmazta.

Felemlitendőnek vélem még, hogy Csiki József rectori irnok, mint gyógyíthatlan beteg, véglegesen nyugdíjaztatott.

Befejezésül még néhány szót az ifjuság mult évi magatartásáról. Egészben véve, annak szorgalma, komoly törekvése, előmenetele, sőt a túlnyomó nagyszám magaviselete is teljesen elismerésre méltó. Ezen meggyőződésemmnek már más alkalommal is örömmel adtam e helyről kifejezést.

De nem hagyhatom említetlenül — mert beszámolómm nem volna a mult év hú tükre, -- hogy mély sajnálatomra az év folytán, különösen pedig annak vége felé többen közülök csorbát ütöttek ezen egyetem ifjuságának még addig majdnem csak teljesen szeplőtlen jó hírnevén. Nem állítom, hogy a felmerült tények a romlottságnak, avagy azok nagyobb része, bárcsak a súlyosabb beszámítás alá vonandó fegyelmetlenségnek volnának biztos jelei, sőt készséggel elismerem, hogy egyrészők a pezsgő ifju vér okozta túlhajtásnak tekinthető. De mivel az esetek némelyike mégis komolyabb elbírálást igényelt és mivel a rendetlenségek nagyobb számban és oly gyors egymásutánban követték el, hogy már a helybeli sajtó is panaszt emelve orvoslást sürgött, összeütközések már a külső hatóságokkal is tordultak elő: az egyetemi tanács kötelességének és a reá nehezülő felelősségének tudatában, egész erélylyel lépett fel és büntetett, hogy javitson és egyszersmind a példa által visszaretentsen.

A tanév be van fejezve és én bizom az ifjuság józan belátásában, hogy ezen fegyelmetlenkedésnek is teljesen vége szakadt. — A multnak ezen sötét pontjára borítsuk a feledés enyhe fátyolát. Tekintsünk a jövőbe és igyekezzünk azt boldogítóvá és fényessé tenni!

A nagy többséghez nem szólok, mert az ugy s tudja és átérti elhivatásának magasztos voltát; látja maga előtt a czélt, számol a módokkal és eszközökkel. Csak azokat kérem, — ha netalán volna néhány ilyen is az egyetem hallgatói között — kik a józan belátás hiányában szenvednek, avagy a kedély vágyait nem tudják kellően korlátozni, hogy minden erejükkel igyekezzenek kebleikben a férfias jellemet kifejteni, a tudomány szeretetét ápolni és kitartó munkásságra törekedni. A több oldalról fenyegető veszélyek közepette szeretett hazánknak és a magyar társadalomnak inkább mint valaha van szüksége mentől számosabb tanult, jellemes és dolgozni tudó fiakra. Én remélem, hogy önök a jelzett uton fognak haladni és így a jövő rectorok örömmel és büszkeséggel hirdetendik egyetemünk ifjúságának érdemeit és dicsőségét.

És most örömmel válok meg ezen diszes helytől, melynek ideiglenes birhatása főként azért képezendi élttem egyik legszebb emléké, mert tiszttem viselésének egész ideje alatt és minden körülmények között tisztelt és szeretett tanártársaim részéről kivétel nélkül a jóakaratu támogatásnak és elnéző barátságnak legfényesebb bizonyítékát tapasztaltam. Fogadják részemről nemes érzelmeiknek őszinte viszonzását és hálás köszönetemet.

A midőn végre a rectori széktől visszavonulok, felhivom nagyérdemü utódomat, dr. Maizner János nyilv. r. tanár urat, mint a jövő évre megválasztott rector magnificust, hogy ezen diszes helyet ünnepeýyesen elfoglalni és szeretett egyetemünk ügyeit virágzásra vezetni méltóztassék.

I. F ü g g e l é k.

Az egyetemi tanárok, tanársegédek irodalmi munkássága az 1884/5-ki tanévben.

I. Jog- és államtudományi kar.

Dr. Csiky Victor ny. r. tanár.

Az egyházalkotmány reformtörekvései a 15. században.
Rectori székfoglaló értekezés, megjelent az 1885-ik évi egyetemi acták első füzetében.

Dr. Concha Győző ny. r. tanár.

A törvényhozás felhatalmazása alapján kiadott miniszteri rendelet újabb felhatalmazás nélkül rendeleti uton megváltoztatható-e? A kilenczedik magyar jogászgyűlés évkönyvében.

Dr. Lindner Gusztáv ny. r. tanár.

1. *A svábtükör az erdélyi szászoknál.* Erd. Muz.-Egylet t. o. kiadványai I. köt. 3. füz. (161—204 l.)

2. *Rulandoszlopok a szepesi és erdélyi szászoknál.* Századok 1885. évf. I. f. (48—64 l.).

3. *Az Altenberger-féle Codex.* Az Erd. Muz. Egl. tört. osztályának segélyezésével (300 l.)

4. *Der Schwabenspiegel bei den siebenbürger Sachsen* a Zeitschrift der Savignystiftung german Abthlg című folyóirat VI. kötetének 86—141-ik lapjain.

Dr. Nagy Ferencz ny. r. tanár.

1. *A váltóképesség korlátozása.* (Magyar igazságügy 1884. október-november-decemberi füzet és mint jogászgylési vélemény.)

2. *A kereskedelmi ügyek tanához.* (U. o. 1885. februári és márcziusi füzet.)

3. *A közraktári és raktári vállalat.* (U. o. 1885. júliusi füzet.)

4. *Telephonjog.* (Jogtudományi Közlöny, 1885-ik évi 20. szám.)

5. *Ismertetés a magyar törvényhozás 1883—4. évi eredményeiről.* (Goldschmidt-féle Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht 1885-ki évf.)

6. *Ismertetés a magyar jogirodalomról 1880-tól 1885-ig.* (Centralblatt für Rechtswissenschaft 1885. évf.)

7. *Revideálta a magyar büntetőtörvényeknek a francia kormány által elrendelt fordítását.*

Dr. Óvári Kelemen ny. r. tanár.

A családi szervezet fejlődése a patriarchalis család megalkultájg. Megjelent 1884/5. egyetemi acták 3. füzetében.

Dr. Zsögöd Benő ny. r. tanár.

Kereskedelmi jogunk egynémely alapfogalmához. Három közlemény. Magyar Igazságügy. XXII. kötet. (1884.)

Dr. Kiss Mór ny. r. tanár.

1. Vécsy Tamás: „*Aemilius Papianus pályája és művei*“ czimü munkájának bírálata a „Magyar Igazságügy“ cz. folyóirat XXIII. kötetében.

2. *Az adás-vétel jogi természete és a tulajdonjog fönn-tartásának kikötése.* A „Magyar Igazságügy“ cz. folyóirat XXIV. kötetében.

3. *Kisebb közlemények a nevezett folyóirat XXIII. kötetében.*

II. Orvostudományi kar.

Közlemények a kolozsvári tud. egyetem törvényszéki orvostani intézetéből.

Dr. Belky János ny. r. tanár.

Adatok a mérges légnemek hatásának ismeretéhez. Orvosi hetilap 1885. 18. sz. és Orvos - Természettudományi Értesítő. Orvosi szak. 1885. 2-ik füzet.

Berenczei Dr. Kováts Sándor tanársegéd.

Adatok a vér forensis vizsgálatához. Orvosi Hetilap 1885. Közegészségügy és törv. orvostani melléklet 1. szám és Orvos-Természettudományi Értesítő. Orvosi szak. 1885. 1-ső füzet.

Némely újabb alkaloid — nevezetesen a strychnin kiválasztó módszeréről. Orvos-Természettudományi Értesítő. Orvosi szak. 1885. 2-ik füzet.

Dr. Bókai Árpád ny. r. tanár.

Közlemények a kolozsvári tud. egyetem általános kórtani és gyógyszer-tani intézetéből.

1. *A bélgázok hatásáról a bélmozgásokra.* Orvosi Hetilap 1884. évfolyam, 45., 46., 47. szám és Orvos-Természettudományi Értesítő 1884. évfolyam III. füzet.

2. *Némely bélsáralkatrész hatása a bélmozgásokra.* Orvosi hetilap 1885. évfolyam 10., 11. és 12. szám. Orvos-természettud. Értesítő 1885. évfolyam I. füzet.

3. *A testhőmérsék emelkedésének hatása a bélmozgásokra.* Tóthmayer Ferencz tanársegéddel együtt. Orvosi hetilap 1885. évfolyam, 19., 20., 22. szám. Orvos-Természettud. Értesítő 1885. évf. I. füzet.

4. *A paraldehyd élettani hatásáról.* Orvosi hetilap 1885. évfolyam, 30. és 31. sz.

5. *A paraldehyd mint a strychnin ellenmérge.* Orvosi hetilap 1885. évfolyam 35., 36. és 37. szám.

Dr. Géber Ede ny. r. tanár.

Ainlum. Realencyclopädie d. med. Wissenschaften.

Chritoptes monuquiculus. Ugyanott.

A bőr- és bujakórtani intézetből:

Részletes kimutatás a bőr- és bujakórtani kóroda és kórosztálynak 1884-ik évi betegforgalmáról. Dr. Pataki Leó tanársegédétől.

Dr. Genersich Antal ny. r. tanár.

Elsődleges az epeútakból kiindult májrák a nagy mellvezeték rákos bedugulása és eltömeszülése. Előad. az erd. orsz. muzeum 1885. január havi orvosi szakülésében. Orvosi hetilap 1885. 345.

A sugár gombabetegségről (actinomycosis). Előadás az erd. orsz. muzeum orv. szakülésén 1885. april. Orvosi hetilap 1885. 925. és 953. stb. lap.

Felterjesztés a belügyi miniszterhez az actinomycosis tárgyában. Orvosi hetilap 1885. 800 l.

Dr. Fridrich Alajos kórboncztni tanársegéd.

Az interbronchialis mirigyek kóros elváltozásainak következményeiről. Előadatott az erd. orsz. muzeum 1885. májusi szakülésében.

Dr. Klug Nándor ny. r. tanár.

Szerkesztette a „Kolozsvári Orvos-Természettudományi Értesítő“ orvosi szakfüzeteit. Kisebb közleményeket közölt a „Centralblatt f. d. medic. Wissenschaften“-*re*, a Hoffman-Schwalbe-féle „Jahresberichte über die Fortschritte der Anatomie und Physiologie“- és az Orvosi Hetilapban.

Az élet- és szövettani intézetből megjelentek:

Milyen tápanyagokat emészt meg a gyomor legkönnyebben. Orvos-természettudományi Értesítő. 1884. évf. Dr. Bikfalvi Károly tanársegédétől.

Az alkohol, sör, bor, borszéki víz, fekete kávé, dohány konyhasó és timsó hatása az emésztésre. Orvos-természettudományi Értesítő 1885. évf. Dr. Bikfalvi Károly tanársegédétől.

Dr. Óssikovszky József ny. r. tanár.

„*A bárfai fürdő ásványvizeinek chemiai elemzése.*“ Be-
terjesztette a magyar tudományos akadémia III. osztály ülésén. 1885. május 18. dr. Than Károly r. tag.

Dr. Purjesz Zsigmond ny. r. tanár.

A belgyógyászat tankönyve. I. és II. füzet, 35 ív.

Dr. Rózsahegyi Aladár ny. r. tanár.

A közegészségtani intézetből.

Dr. Héjja Kálmán tanársegédétől: *Rohadó hullákban foglalt némely pathogen bacterium fertőző képességének tartósságáról.* Orvosi hetilap. Közegészségügy és törvényszéki orvostan 1885. 1. sz.

Dr. Engel Gábor magántanár.

1. *A köldökszinor lekötési idejéről.* Orv. term. tud. Értesítő 1885. II. füzet.

2. *A szülés harmadik időszakának czélszerű kezeléséről.* Ugyanott.

3. *A vándorlóp casuisticájához.* Ugyanott.

Dr. Bikfalvi Károly magántanár.

1. Közlemények a kolozsvári tudomány-egyetem élet- és szövettani intézetéből.

Milyen tápanyagokat emészt meg a gyomor legkönnyebben. Orv. term. tud. Értesítő. Orv. szak. 1884. III-ik füzet.

2. *Az alkohol, sör, bor, borszéki víz, fekete kávé, dohány, konyhasó és timsó hatása az emésztésre.* Orv. term. tud. Értesítő. Orv. szak. 1885. II-ik füzet.

3. *A magyar orvosi szakirodalom 1884-ben.* Összeállítás. Orv. term. tud. Értesítő. Orvosi szak. 1885. I. füzet.

4. *Apróbb élettani közlemények.* Természettudományi Közlöny. 1884. octoberi, 1855. aprilisi és szeptemberi füzetekben.

Dr. Hintz György magántanár.

1. *Megnyitó előadás,* a gyógyszerészeti műtanból hirdetett előadások megkezdése alkalmával. Gyógyszerészi hetilap 1884. 39., 40. és 41. számaiban.

2. *Extracta fluida pro syrupis.* Vegytani Lapok III-dik kötet 1885. 1—2. sz.

3. *Az infusum laxativum inspissatumról.* (Tanulmány.) Vegytani Lapok III-ik kötet 1885. 3-ik és 4-ik szám. Gyógyszer. hetilap XXIV. évfoly. 1885. 27-ik szám. Gyógyszerészi Közlöny I. évf. 1885. 16-ik sz.

4. *Apróbb irodalmi közlemények a Vegytani Lapok II. és III. kötetében* (188 $\frac{4}{6}$).

III. Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi kar.

Dr. Felméri Lajos ny. r. tanár.

1. *Leányiskoláink és a női természet.* Nemzeti nevelés, 1885. jan. füzetében.

2. *Közművelődési intézeteink és a magyar nők.* (U. o. májusi füzet.)

3. *A népoktatásügy jelen állapota Oroszországban.* Két közlemény. Néptanítók Lapja 1884.

4. *A tulterhelés kérdése Angolországban.* Népt. Lapja 1885. Négy közlemény.

5. *Az iskolai tulterhelés Német- és Angolországban.* (Pesti Napló 1885. márczius.)

6. *Középiskolai történelem-tanításunk anomaliája.* (Új közlemény.) Középisk. tanáregy. Közlöny 188 $\frac{4}{6}$. 2—3 füzetében.

7. *A theologiai facultások elnéptelenedése okai Németországban.* (Ker. Magvető 1884. folyam.)

8. *Nőnevelésünk és az iskola.* (Philos. Szemle 1885. májusi füzet.)

9. *Les débats parlementaires relatifs à la loi de l'enseignement secondaire en Hongrie* *Revue de l'Enseignement.* 1885. januári füzet.)

10. *La Reforme de 1882—83.* (U. o. az 1884-kí folyamában.)

Dr. Finály Henrik ny. r. tanár.

Emlébeszéd Nagy Péter muz. alelnökre. Erdélyi Muz. Egly. kiadványai, 1885. II. köt. 1 füz. 49 s. k. l.

Dr. Imre Sándor ny. r. tanár.

1. *A tudomány és művészet ellenkezése.* Guyan után. Budapesti Szemle, 1884. novemberi f.

2. *Arany J. Aristophanese.* I., II., III., IV. Bp. Szemle, 1885. jan.—ápril.

3. *Népköltés, népdal.* Mutatvány egy nagyobb dolgozattól. Felolvasta az Erd. Muz. Egylet bölcsészeti szakosztályában 1885. júniusban. (Sajtó alatt.)

4. Más töredék mutatványul *ugyanabból.* Megjelent a kolozsvári „Élet és Irodalom“ II. évfolyamában.

5. *Birdló cikkek* folyóiratban.

Dr. Meltzl Hugó ny. r. tanár.

1. *Acta Compar.* Szerkesztette és kiadta 1885. évfoly. Vol. XVIII.

2. *Fontes Compar.* 1885. évf. Vol. VIII.

3. *Palaeographiai és szövegkritikai észrevételek az Edlához stb. in-fol.* 1885. (Kézirat gyanánt.)

4. *Siegfried als Sosanoo bei den Japanern.* (Acta C. 1885.)

5. *Jakob Grimm nicht begründer der mächenforschung.* (Notgedrungene mahnung) ib.

6. *Dēvanāgarī als kipu.* (Zum problem der Schrift) ib.

7. *Polydora Nova.* Lieder aus dreiunddreissig sprachen, original-texte meist. inedita nebst anm. und übers. Kolozsvár, London 1885.

8. *Petőfi Jelszava.* Philos.-aesthet. tanulmány, Budapest, Révai testvérek. Kolozsvár, Demjén. 1885.

9. *Petőfi vajjon tragoeda?* (Javit. különlenyom. az Ellenzékből.) Kolozsvár 1884.

10. *A Litteratura Petőfiana Claudiopolitana* stb. (Irod. satira. Ellenzék, 1884. novemb. 17.)

11. *Felhívás a segesvári csatatéren felállítandó emlék tárgyában.* (Acta C. 1885. Nr. I.)

12. *Száztizenegy nap Carthago romjain.* (Egy folklorista naplótörédékeiből, eredeti rajzokkal stb. 1885. (Kézirat gyanánt, csak 13 példány.)

13. *Istar és Isolt.* (Összehasonl. mythol. tanulmány egyszersmind kézirat gyanánt, a german régiségekhez.)

14. Apróbb krit. s irod. czikkek stb.

Dr. Szabó Károly ny. r. tanár.

1. *Régi magyar könyvtár.* II-ik köt. Az 1473-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Kiadja a m. tud. Akadémia. Budapest, 1885. 8 r. XI. 754 lap.

2. *Régi magyar könyvészeti adalékok.* VI-dik közlemény. (Megjelent 1885-ben a Magyar Könyvszemle 1883-diki évfolyamában.)

3. Királyi telepítvényesek-é a székelyek? Olvasta a székely mivelődési egylet 1884. szept. 25-én Maros-Vásárhelyt tartott közgyűlésén. M.-Vásárhely, 1884. 8 r. 33. l.

Dr. Szamosi János ny. r. tanár.

Latin nyelvtan. II. rész. Mondattan. (Sajtó alatt.)

Dr. Szász Béla ny. r. tanár.

1. *A reflexiv és aalláserkölcsei elem a költészetben s Lang-fellow.* Akadémiai székhely. Az I. oszt. által kiadott Értekezések XII. köt. 3. füzet.

2. *Anglia története korunkban.* Irta M. Carthy Justus, fordította Szász Béla. Első kötet. Az akadémia könyvkiadó vállalatában. 1885.

Dr. Turner Adolf ny. r. tanár.

Ázsiai tud.-egyetemek. Fölolvastatott 1885. jun. 15-én az „Erdélyi Muzeum“ bölcsész-, nyelv- és történettudományi szakosztályában és megjelenend ennek kiadványában.

Dr. Ferenczi Zoltán m. tanár.

1. *Adalékok Jósika Miklós regényírói munkásságához.* Felolvastatott az Erd. Muzeum-Egylet történelmi sat. szakosztályának ülésén.

2. Több irodalomtörténeti kisebbdolgozat napilapokban.

3. „*Lázár János*“. Néptragoedia 5 felv. Előadásra elfogadva a kolozsvári nemzeti színháznál.

Dr. Mika Sándor m. tanár.

Ranke legújabb műve. Ismertette az Erdélyi Muzeum-egylet bölcsész-, nyelv- és történettudományi szakosztályának kiadványai. II. k. 1. füzetében.

IV. Mennyiségtan természettudományi kar.

Dr. Abt Antal ny. r. tanár.

1. *A hang visszaverődése lopszerű felületen.* Az Erdélyi Muzeum-egylet természettud. szaklapjában. 1885.

2. Ugyanaz német nyelven a „Repertorium der Physik“ című szaklap 21. kötetében. 1885.

3. *A fény interferenciája.* Népszerű tudományos felol-

vasás. Az Erdélyi Muzeum-egylet népszerű szaklapjában. 1885. I. füzet.

4. *Beszámoló rectori beszéd az 1884 $\frac{1}{6}$ -ik tanév ünnepélyes megnyitásánál.* Acta reg. scient. univers. Claudiopolitanae F. J. Fasciculus I.

Dr. Entz Géza ny. r. tanár.

1. *Über infusorien des Golfes von Neapel.* Mittheilungen aus der Zoologischen Station zu Neapel. V. Bd. Leipzig, 1884. 6 könyomatu táblával.

2. *Zur Tintinnoden - Litteratur.* Zoolog. Anzeiger. 8. Jahrg. 1885. No. 190.

3. *Zur Näheren Kenntniss der Tintinnoden.* Mittheilungen aus der Zoolog. Station zu Neapel. VI. Bd. Leipzig 18 85 2 könyomatu táblával (sajtó alatt).

4. Szerkesztette a Kolozsvári orvos-természettudományi Közlöny népszerű szakát.

Dr. Fabinyi Rudolf ny. r. tanár.

A „Vegytani Lapok“ czimű szakfolyóiratot ez évben is szerkesztette, melyben megjelentek a következő közlemények a kolozsvári tud. egyetem vegytani intézetéből:

I. Eredeti közlemények:

Dr. Fabinyi Rudolf. 1) *Nagyfeszültségű elektromosság kiegyenlítődésének behatása bizonyos gázelegyekre.* Vegyt. Lap. II. k. 1884. 196.

2) *A kolozsvári m. k. Ferencz-József tudomány-egyetem új vegytani intézete.* (1 könyomatu táblával.) Vegyt. Lap. II. köt. 1884. 177.

3) *Kolbe Herman élete.* Vegyt. Lap. III. köt. 1885. 41 és 91 l.

Dr. Koch Ferencz. 4) *Erdélyi ásványok elemzése.* Szaboit és Coelestin. Vegyt. Lap. II. k. 1884. 153 l.

Gáspár János. 5) *Tanulmányok a tömjénről.* III. és IV. Vegyt. Lapok II. köt. 225. és III. köt. 1 l.

Jahn Károly. 6) *A Hydrogén gasometrikus meghatározása Palladium segítségével.* Vegyt. Lap. III. köt. 2 sz.

II. Irodalmi szemle.

Fabinyi Rudolf 12 közlemény.

Gáspár János 34 „

Jahn Károly 34 „

Fabinyi Rudolf. Három új előadási kísérlet. 1) *A víz synthesise közönséges hőmérséknel.* 2) *Szerves vegyületek synthesise Szénleg, Mocsárlég és Hydrogénből nagyfeszültségű electromosság behatása által.* 3) *Az Aethylén-sorozatbeli Szénhydrogének (Alkylének) előállítása Ecetsavasaetherék fölbontása által.* Orvos-természettudományi Értesítő. 1885. 1. füz. 49.

Jahn Károly. *A mennyiség-természettudományi hazai szakirodalom 1884-ben.* Összeállították Jahn Károly és Benkő Gábor. Orv. term. tud. értesítő 1885. 1 f.

Dr. Koch Antal ny. r. tanár.

1. *Erdély ásványainak kritikai átnézete.* (Két közlemény.) Orv. term. tud. Társ. Értesítő. II. Term. tud. szak. 1884. IX. évf. III. füz. 281—308 l. és 1885. X. évf. I. füz. 1—22 l.

2. *Kolozsvárt legújabbán talált ősemlős csontmaradványok.* Orv. term. tud. Értesítő. 1885. I. füzet. 69—70 l.

3. *Az erdélyi országos muzeum meteorit-gyűjteményének jegyzéke.* Ugyanott 70—75 l.

4. *Jelentés az erdélyi orsz. muzeum ásvány-földtani osztályának állapotáról.* Ugyanott 75—77 l.

5. *Erdély kőzeteiről* (az orsz. kiállításra küldendő kőnemek bemutatásával). Orv. term. tud. Értesítő 1885. X. évf. III. Népszerű szak 2 szám 2 sz. 1—32 l.

6. *Kolozsvár vidéke, földtanilag fölvetve és a magyarázatot megírta.* — Budapest, 1885. A m. kir. földt. intézet kiadása.

7. *Umgebungen von Kolozsvár* (Klausenburg) Geologisch aufgenommen und erläutert von. — Budapest. 1881. Verlag der kgl. ang. geol. Anstalt.

8. *Jelentés a gyalui havasok szélén, a Kalotaszegben és a Vlegyásza hegységben az 1884. évben végzett földtani*

részletes fölvételről. Földtani Közlöny XV. köt. 1885. 284—295 l.

9. Ugyanezen jelentés német nyelven, ugyanott.

10. *Erdély ó-tertiär echinidjei*. Nagy könyomatu táblával. A m. kir. földtani intézet Évkönyve VII. köt. 1885. II. füzet, 43—123 l.

11. *Die alttertiären Echiniden Siebenbürgen*. Mit 4 liht. Tafeln. Jahrbuch der kgl. ung. geol. Anstalt. VII. Bd. 1885. II. Heft. 1. 45—132.

12. *Az aranyi hegy közetéről és ásványairól* szóló közlemények átnézete és újabb közlemények. Math. term. tud. Értesítő III. k. 1885. 5. füz. 109—129 l.

13. Szerkeszti az Orv. Természettud. Értesítő természettudományi szakfüzeteit.

Dr. Réthy Mór ny. r. tanár.

1. Megjegyzések Fröhlich Izor level. tag dolgozatára: „*Kritikai megjegyzések a diffractio elméletéhez.*“ Magy. tud. Akadémia.

2. Ugyanaz német nyelven Wiedemann Annalesei-ben.

3. Bólyai tentamenének első kötetét átirta.

Dr. Vályi Gyula ny. rk. tanár.

Mehrfach collineare Dreiecke bei Kegelschnitten, a Grunert-féle „Archiv der Mathematik und Physik“ 1885. évi folyamában. II. sorozat, 2 rész, 3-ik füzet.

Dr. Daday Jenő m. tanár.

1. *Adatok a Cilioflagellaták ismeretéhez.* (Véglénytani tanulmány.) 1 rajzlap. M. tud. Akad. Értekezések etc. XIII. köt. 15. sz. Budapest, 1884.

2. *Új adatok a kerekcsigák ismeretéhez.* M. tud. Akadémia Mathem. és term. tud. Közl. XIX. köt. 2. sz. 1 rajzl. Budapest, 1885.

3. A Magyarországon eddig talált szabadon élő evező-

lábu rákok magánrajza. M. tud. Akad. Math. és term. tud. Közl. XIX. köt. 5. sz. 4 rajzl. Budapest, 1885.

4. *Über eine Polythalannie der Koakhsalztümpel bei Déva in Siebenbürgen.* Zeitsch. für wiss. Zoologie Bd. XL. Taf. XXIV.

5. *Catalogus Crustaceorum faunae Transylvaniae etc.* Orv. term. tud. Értesítő 1884-ik évf.

6. *A Balaton titkai.* Nemzeti Nőnevelés 1885. évf.

7. *Ujabb adatok Kolozsvár és Erdély Crustacea-faunájának ismeretéhez.* Orv. term. tud. Értesítő 1885 évf.

8. *A Balaton titkai.* Nemzeti nőnevelés. 1885. évf. 12 ábrával.

9. *Előleges jelentés az erd. muzeum-egylet igazgatóválasztmányának megbízásából az 1884-dik év nyarán tett chiropterologiai gyűjtések eredményéről.* Orv. term. tud. Értesítő 1885-ik évf.

10. *Faunistikai feljegyzések Erdélyből.* Orv. term. tud. Értesítő 1885-ik évf.

11. *Adatok a Balaton tó faunájának ismeretéhez.* M. tud. Akad. Math. term. tud. Értesítő. 1885. évf. III. köt. 6—7 füz.

12. *Uj állatfajok.* Budapest édesvizi faunájából. Term. rajz. füzetek. IX. köt. 2. füz. 1 rajzlap.

Dr. Benkő Gábor tanársegéd.

1. *Uj cölestin és baryt-előfordulás Erdélyben.* Orvos-term. tud. Értesítő. II. Term. tud. szak X. évf. I. füz. 57—60 lap.

2. *A kordaszni „Pokolsár” és legujabb eruptiója.* U. o. II. f. 141—146 l.

Gáspár János tanársegéd.

1. *Tanulmány a tömjénről.* A Jódhidrogénsavval kezelt Oliben viselkedése Bróm iránt. Vegyt. Lapok II. köt. 10 sz.

2. *Tanulmány a tömjénről* IV. A terpentinolaj és oliben egy és ugyanazon test. Vegyt. Lapok III. köt. 1 szám,

3. *A fény hatása az ezüsthaloïdsókra.* Megjelent Amateur név alatt a Fényképészeti Lapok IV. évfolyam 5. és 6. számában.

4. Apróbb közlemények a külföldi szakirodalomból a Vegytani Lapok „Irodalmi szemlé“-jében.

Jahn Károly tanársegéd.

A hydrogen gasometrikus meghatározása Palladium segítségével. Vegytani Lapok III. köt. 1—2. szám. 2 lap.

A mennyiség - természettudományi hazai szakirodalom 1884-ben. Összeállítva dr. Benkő Gáborral együtt. Orv. term. tud. Értesítő. X. évf. I. füz. 43 lap.

34 drb. apróbb ismertetés a külföldi szakirodalomból a Vegytani Lapok Irod. szemlé-jében.

Dr. Kanitz Ágost ny. r. tanár.

1. *Gróf Széchenyi Béla Közép-Ázsiai expedíciójának növényteni eredményéről.* Székfoglaló értekezés. Értekezések a természettudományok köréből. Kiadja a Magyar tud. Akademia. XV. kötet. 2. sz. Budapest, 1885. 15 ll. 3°.

2. *Campanulaceae in Martius et Eichler Flora Brasiliensis.* Fasc. XCV. p. 177—188. Tab. 48,49. Monachii 1885. vrét.

3. Szerkesztette és kiadta a Magyar Növényteni Lapok IX. évfolyamát.

Dr. Schaarschmidt Gyula magántánár és tanársegéd.

1. *A Galanthus nivalis, Echinopsis oxygena és az Euphorbiák sphaerokrySTALLjairól.* Magy. Növ. Lapok. VIII. 1884. 162—168.

2. *On the Continuity of Protoplasm, and on the Protoplasm of Intercellular-spaces and the „Middle-Lamellary“ Protoplasm with special reference to the Loranthaceae and Coniferae.* Nature (London) XXXI. 1885. Jan. 290—292.

3. *Némely gyógyító anyagban és vegyiszerben tenyésztő penészekről.* Orvosi Hetilap XXIX. 1885. 15. sz. April 12. 397—399.

4. *Three Desmids new to United States.* Bulletin of the Torrey Botanical Club, New-York XII. 1885. No. 5. 51.

Ismertette a magyar növénytani irodalmat a Botanische Centralblatt-ban (Leipzig) s a magyar külföldi növény-mikrographiai irodalmat a Zeitschrift f. wiss. Mikroskopie cz. szaklapban.

Dr. Mentovich Ferencz tanársegéd.

1. *A növénybél szövettanához, különös tekintettel a két-sziküekre.* Kolozsvárt, 1885. 8 r.

2. *A bél néhány kúszó növényénél.* Magy. Növ. Lapok 1885. IX. 65—70.

Walz Lajos egyet. főkertész.

1. *A Viscum album L. gazdanövényei Kolozsvár vidékén.* Magy. Növ. Lapok. IX. 1885. 42—43.

II. Függelék.

K I M U T A T Á S A

a kolozsváti m. kir. tud.-egyetem orvosi karához fel-
 ülvéleményezésre beküldött törvényszéki-orvosi ese-
 teknek, tekintettel a beküldési helyre, az esetek ne-
 mére és az illető előadóra.

Tanév	Az esetek neme és az előadó.					BEKÜLDÉSI HELY	Esetek összesen
	Súlyos testi sértés	Mérge- zés	Ember- ölés	Gyer- mekgyil- kosság	Vér- vizi- gálat		
1884/5.	a.	b.	c.	d.	e.	Kézdivásárhelyi kir. törvény- szék (19 orvk. sz.) a. Belky Já- nos.	14.
	Belky	Ossi- kovszky	Belky	Belky	Ossi- kovszky	Dévai kir. törvényszék (51) b. Ossikovszky József.	
	Belky	Ossi- kovszky	Belky	Belky		Kőrösbányai kir. járásbiróság (378—883 4 és 75—884 5) b. Ossi- kovszky József.	
	Belky		Belky			Gyulafehérvári kir. törvényszék (139) c. Belky János.	
	Brandt					Nagyszebeni kir. törvényszék (256) a. Belky János.	
						Hátszegi kir. járásbiróság (324) c. Belky János.	
						Abrudbányai kir. járásbiróság (352) d. Belky János.	
						Csikszeredai kir. törvényszék (399) a. Belky János.	
						Balázsfalvi kir. járásbiróság (410) d. Belky János.	
						Szászvárosi kir. járásbiróság (425) e. Ossikovszky József.	
						Kézdivásárhelyi kir. törvény- szék (442) a. Brandt József.	
						Gyulafehérvári kir. törvény- szék (444) c. Belky János.	

III. Függelék.

K I M U T A T Á S

az orsz. középiskolai tanárvizsgáló bizottság által, az 1884/5. isk. évben tartott tanárvizsgálatokról.

A) ALAPVIZSGÁLAT.

<i>Alapvizsga</i>		<i>E r e d m é n y</i>				<i>Á l l á s</i>		Visszalépett és vissza- utasított jelöltek száma
Téli félév	Nyári félév	Kitűnő	Dicséretes	Jó	Elégséges	Tanárjelölt	Alkalmazott tanár	
19	30	1	12	13	16	38	11	10
B) SZAKVIZSGÁLAT.								
9	32	—	14	13	8	22	19	23
C) Paedagogiai vizsgálat.								
1	3	—	—	3	1	—	—	1

II.

BESZÉD,

MELYLYEL

MAIZNER JÁNOS

orvos-sebésztudor, szülésmester és műtő, az elméleti s gyakorlati szülészeti ny. r. tanára, az orvostudományi karnak 1874/5. tanévben volt dékánja, az országos közegészségügyi tanács rendkívüli, — az erdélyi muzeum-egylet orvos-természettudományi szakosztályának választmányi tagja, ezen Egyetem e. i. rectora,

RECTORI SZÉKÉT ELFOGLALTA

ÉS AZ 1885/6. TANÉVET

MEGNYITOTTA.

Nagytekintetű egyetemi közgyűlés!

Igen tisztelt közönség!

Midőn ez alkalommal Egyetemünk lelépő Rectorának nyomába lépve, egyetemünk ügyeinek vezetését a nyilvánosság színe előtt ezennel tényleg átveszem, nem tehetem azt a nélkül, hogy meg ne emlékezzem két kedves kötelességem teljesítéséről. Az egyik köszönetem és hálás elismerésem nyilvánítása mindnyájunk részéről Egyetemünk lelépő Nagyságos Rectora, nyilv. r. jogtanár: dr. Csiky Viktor igen tisztelt tanártársam irányában ama lankadni nem tudó buzgalomért, melyet ezen Alma Mater bölcsességgel, ifjuhoz méltó hévvel és ragaszkodással vezetett ügyeinek elintézése körül tanusított; a másik meleg köszönetem kifejezése tanártársaim iránt ama kitüntető, ama megtisztelő bizalomért, melynek kifolyásából az egyetemi méltóságok eme legmagasabbikára, legdiszesebbikére megválasztattam.

Sok évi tanári működésre tekinthetek vissza multamban; de alig hiszem, hogy lenne közöttük még egy olyan, melyhez — részemről — kedvesebb emlékek fognak fűződni, feltéve, hogy sikerülni fog — a mint az szilárd elhatározásom és törekvésem — ezen tanév folyamára és eseményeire a hiven teljesített kötelesség felemelő öntudatában vissza-

pillanthatni. E hön óhajtott siker elérhetése tekintetéből teljes tisztelettel s kartársi bizalommal fordulok igen tisztelt tanártársaimhoz, különösen pedig a Tekintetes Egyetemi Tanács mélyen tisztelt tagjaihoz azon kérelemmel, hogy rectori teendőim vitelében tapasztalt szives jóindulatukkal s bölcs tanácsukkal gyámolítani méltóztassanak

Egyetemünkön divó ama tiszteletreméltó szokásból kiindulva, mely az egyetemi új hatóságok beigtatási ünnepélyén a Rectornak valamely szakkérdés tüzetesebb fejtegetését teszi feladatává, ennek tárgyául ez alkalomra magyar orvostudományi irodalmunknak a 16-ik század közepétől egészen a nagyszombati Egyetemnek orvostudományi karral lett kiegészítéséig, azaz 1770-ig terjedő ős történelmének ismertetését választottam.

Az orvostudományi irodalom terén mai nap észlelhető élénk s pezsgő mozgalom szemlélője tán kicsinylőleg fog itélni amā serények munkásságáról, a kik a mult századokban e téren az uttörés fárasztó munkájában buzgólkodtak. Mindamellett erősen hiszszük, hogy méltó elismeréssel tartozunk azok iránt, a kiknek kezdeményezése tette épen a mai nap szemlélhető haladást e téren is lehetővé; és ha e mai ünnepélyes alkalmat választottam arra, hogy a magyar orvostudományi irodalom első bajnokairól megemlékezzem, teszem azt nemcsak azon tudattal, hogy épen a mult példája nem egyszer hat serkentőleg a jelen fiatal nemzedékére, hanem egyszersmind azon körülmény is érlelte tette ez elhatározásomat, hogy az orvosi irodalom történelmével foglalkozó szakművek, a magyar uttörőkről nem szól-

va, nemzeti művelődésünk ezen ága alig ismeretes. Nem engedem magamat megtántoríttatni azon ellenvetés által sem, mintha tárgyam csupán csak az e szakmával foglalkozókat, — az orvosokat érdekelné, mivel meg vagyok győződve, hogy a régibb hazai (magyar) orvosi irodalmi tevékenység azon kori culturánk kiegészítő része, mely orvost, nem-orvost, szóval mindenkit egyaránt kell, hogy érdekeljen, — a ki hazájának, nemzetének culturális fejlődése iránt érzékkel bír.

Orvostudományi magyar irodalmunk első zsengei a protestantismus terjedésével hozhatók kapcsolatba; ugyanis theológiára készülő magyar ifjaink a németországi, helvécziai s hollandi egyetemeket sűrűn látogatván, közülök többen főtan szakuk mellett az akkor már lendületnek indult orvosi tudományokat is hallgatták. A közelebb fekvő bécsi egyetemet már csak vallási szempontból sem keresték fel; de nem is igen volt ott mit tanulniok, mert az orvosi (sőt még a jog-) tudomány (is) a bécsi egyetemen a 17-ik század elejétől kedve körülbelől másfél századig, szálanomra méltó hanyatlás képét mutatá; és csakis a mult század közepe táján sikerült azt Van Swieten Gellértnek a tespédésből kiemelni és virágzásba hozni.

Az első magyar orvosi író, a kiról a történelem megemlékezik, Balsaráti Vitus János, ki nek gondviselészerű megmaradása csecsemő korban, valamint egész élete folyása, érdeklődésünket méltán felköltheti.

Született Dombegyházán, 1529-ben, atyja Vi-

tus Lukács, mint a hazánkba szakadt szerb eredetű nemes Jaksits-család nagylaki várkastélyának felügyelője — hivatalánál fogva — családi körétől távol, Nagy-Lakon (a Maros mellett) élt. Midőn egy alkalommal családját meglátogatva Dombegyházán mutatna, a törökök a helységre ütöttek, azt felgyújtották, kirabolták és Lukácsot feleségestől rabságba hurczolták, a hol mindketten elpusztultak. E catastrophá idején fiok, János, csak 3 hónapos volt; az elárvult gyermek felett a ház lángba borult; egy portyázó török harcos szive a csecsemő sirásán megkönyörülve, azt az égő házból kiszabadította. A dombegyházi szerencsétlenség után, a mint a törökök elvonultak, a lakósok elpusztult lakhelyeikre visszaszállingóztak s övéik keresésére indulván, az utcán a csecsemőre találtak, kit anyai nagybátyja Fodor Ferencz felismervén, magával vitt Balsarátra, (valószínűleg a ma Basarága nevet viselő puszta Dombegyháza közelében Aradmegyében), hol a kis Vitus Jánost dajka gondjaira bízta s neveltette.

A mint a fiu növekedett, a nagylaki várkastély urának Jaksits Péternek kegyes özvegye, Anna, egykori hűséges szolgájának árváját előbb Gyulán, Erdődön, majd Nagybányán, aztán Sárospatakon gondos nevelésben részesíttette. Felsőbb kiképeztetése végett Vitus János az 1549-ik év végén Wittenbergbe ment, különösen a végett, hogy Melanchton előadásait hallgathassa, a szükséges költségekről Jaksits Anna — a feljebb említett Péter leánya — gondoskodván. Itt a philosophiát és theológiát kiváló szorgalommal tanulmányozta és pedig oly sikerrel, hogy 25 éves korában (1554-ben) bölcsészet-

tudori koszorúval tiszteltetik meg. Jeles tehetségei és ernyedetlen szorgalmánál fogva Melanchton pártfogását kiérdemelvén, ez a törekvő ifjút mások fellett kitüntette s jó tanácsával folytonosan támogatta.

Ugyancsak az ő buzdítása következtében az orvosi szak tanulmányozására vetette magát, szintén kiváló sikerrel.

Eközben ifju védasszonyát elveszítvén, ismét Melanchton volt az, a ki Perényi Gáborban hatalmas pártfogót szerzett részére. Ez Olaszországban teendő további tanulmányaira a szükséges költséget szívesen megajánlotta. Wittenbergből, hol 7 évet töltött, Melanchton tanácsára az orvosi tudományokban szerzendő alapos kiképeztetése végett, a bolognai és páduai egyetemeket látogatta meg és orvostudorrá avattatása után Rómába ment, hol kitűnő szerencséjének és tudományának híre IV. Pál pápa udvarába is elhatott; hat hónapi ottléte alatt orvosi segélyét a vatikáni udvar is többször igénybe vette. Félévi ott tartózkodás után azonban, tartva attól, hogy vallásánál fogva kellemetlenségekbe bonyolodhatnék, Bolognába tért vissza. 1560-ban bőkezű moecenása, Perényi Gábor országbíró által haza szólíttatván — 11 évi távollét után — visszaérkezett a hazába.

Itthon Perényi Gábor udvarában udvari-orvosi minőségben működött. Jótevője, a hatalmas országbíró, Miksa királynál kieszközölte, hogy ez Vitusnak magyar nemességet adományozott. 1567-ben, Perényi Gábor elhunytával, Vitus orvosi működése ezen főúri udvarban megszűnvén, visszatért a lelkeszi pályára, melyre első jótevői, a Jaksicsok neveltették.

1570-ben Liszkán, egy évvel később pedig már Sárospatakon lelkészkedett, a hol tanító s az iskola hűséges gondnoka is volt egyszersmind. Meghalt Sárospatakon 1575-ben ápril 7-én 46 éves korában.

A Balsaráti előnevet felnevelkedési helyétől kölcsönzé. Magyar és latin nyelven megjelent számos dolgozatain kívül reánk különös érdeklődéssel bir következő munkája:

„Magyar Chirurgia, azaz a seb gyógyításának mesterségiről irt négy könyvek.“ E műve kéziratban maradt, s talán még mai nap is lappang, vagy tán — nemzeti orvosi irodalmunk kárára — elveszett.

Nyomtatásban megjelent legelső orvostudományi munka a Melius Péter Herbariuma, melynek teljes czime a következő:

„Herbarium Az Faknac Fuweknece nevekről, természetekről és hasznaikról, magyar nyelvre és ez rendbe hozta az Doktoroc könyveiből az Horhi Melius Péter. Nyomtatott Colosvárat Heltai Gáspárné műhelyébe 1. 5. 7. 8. Esztendőben.“ 4. r. 188. lev. Elül czimlap, előbeszéd négyes indexszel, melyek közül az első a latin, a második a magyar, a harmadik a német neveket tartalmazza, a negyedik pedig ama (2-ik) „Laistrom, melybe minémű Betegségekről való orvosságot akarsz tudni, megtalálod ez renden, a mint jedzése vagyō a numerusnac“ stb.

E munka a szerző Horhi Juhász Péter halála után, — (mely 1572-ben következett be) 6 évvel jelent meg; az előljáró beszédben mondja Heltai Gáspár özvegye, hogy: „A bölcz Isten
 megékesítője

Főképpen a földet nem czac sziligy (szelid) és vad oktalan állatockal; hanem faknac Fueknec megmondhatatlan soc féle gyönyörűséges voltaual, mellyekkel az Embereknek nem czac testec tápláltatnéc, hanem szemek is tekintettel gyönyörködnek, és ha betegségek történnek, oruossággal testeket gyógyítanác. Ezeket meggondoluán eleitől fogua soc bölcz férfiac irtac mind az Faknac és Fueknec ereyéről: ezen dologban törte feyét az mi időnkbe az bölcz férfiú Melius Péter döbröczeni keresztyén egyház Pásztora közönséges betegségekről való oruosságoknak összue szedegetésében, és Magyar nyelvre való fordittassában munkálkodot. Azért az irasa és külömb külömb féle bölcz Oruosoknak könyüéből egybe szedése és fáradsága a Jámbore volt. Az kinyomtatásnak munkája és kölczége enyim; Eszt én tölem ilyen szegény özvegy Aszszontól az Magyar nemzet io neuen vegye.

Kérem ezen az hatalmas Istent, hogy a Jámbornac igyekezete és az én kiczindet munkám is ez köynec kiadásában legyen hasznos és az magyar nemzetségnek épületire és méltóságára.“

A szöveg első levelén — mintegy utmutatásul — a következők olvashatók: „Herbarium az Faknac, Füvecnec nevekről, természetekről és hasznakról Galenusból, Pliniusból és Adamus Lonicerusból szedettéc ki.

„Kezdetik azért előszer a Fákról, neuec kedig Deákól, magyaról és németül: némely helyeken kedig Görögül is meg vadnac az neuec Deác bötüickel.“

A lendületteljes előbeszédből, ugyszintén a minden rendszer nélkül felsorolt egyes növények tár-

gyalásából világosan kitűnik, hogy a szóban forgó munkának tudományos értéke s becse — növény-tani szempontból — szerfelett csekély. Szerző kiválólag a növények gyógyhatására (természetekre) és azoknak gyógycélból való alkalmazására (hasznaira) fektetett súlyt. Minden egyes növény tárgyalása rendén az illető növény nevét három nyelven adja elő, elősorolván egyúttal hason jelentőségű neveit is; azután azok rövid, olykor igenis hiányos physiographiája után néhány jelzővel érintve van a gyógyhatás, u. m. szárasztó, melegítő, égető, szorító, tisztító, nedvesítő, hidegítő stb. Végre azok belső és külső hasznait elég terjedelmesen adja elő.

Továbbá szerző több egyszerű s összetett gyógyszer, mint például a Syrupok, olajok, liktáriumok sat. készítési módjáról szintén elég világosan és ki-merítően emlékezik meg.

Munkájában itt-ott Dioskoridesre, Aetius-, Rhazes-Avicenna, Serapion, Tragusra s másokra hivatkozik.

A bűvölés és varázsolás ellen, melyet szerinte abban az időben a bábák üztenek nagy mértékben, kora előítéletein felülemelkedve, hatalmasan kikel.

Nem habozunk kimondani, hogy az orvostudományi műnyelv tekintetéből Melius Péter Herbariumát behatóbb tanulmányozásra méltónak tartjuk.

A szóban forgó munka mai nap már igen ritka, de szintén nagyon ritka volt az már a mult század közepén, a mint arról dr. Torkos Justus János Pozsony városa tisztí főorvosa az általa a magy. kir. Helytartó Tanács meghagyása folytán országos közhasználatra készített *Taxa pharmaceutica Posoniensis* 1744-ik évi szeptember 1-én kelt elő-

szavában a következőleg emlékezik: Reperiuntur porro Nomenclaturae Specierum latina, hungarica, germanica, slavica, Linguarum utpote in Regno usualium, ut cuilibet constet nominis latini significatio. Hungarica maximos laborum fructus pepererat, quod ea nondum constans, plena ac perpetua, e contra in variis libris, et Herbariis erronea exstiterit, et quia eandem ad decorem patriae linguae spectare existimavi, eo citatiore animo in eam exquirendam incubui, velificantibus huic proposito Lexicis et Herbariis variis, sed imprimis Petri Melius Herbario hungarico, rarissimo, anno 1578 Claudiopoli edito. sat.

Horhi Juhász Péter Herbáriumá után nem sok idő múlva több hason-irányu munka jelent meg, ilyen a Frankovits Gergelyé, mely a következő címet viseli:

„Hasznos És Fölötte szikseges Könyv, az Isten fiainak es vtet felő hiueknek lelki vigasztalásokra és testi epöletökre szerezttetöt Frankovith Gergely D. (Doktor?) által. Melyben sok rendbéli betegségek ellen való orvosságok — is vannak irua, melyeket Isten az ő nagy io voltából és aiandekából Emböröknek egessegekre rendölt.

Ecclesiast. 38. Tiszteld az orvost az sziksegert. 1588. Esztendőben. 4 r. 188 számozott levél.

Colophon: Nyomtatot Monyorokereken Manlius Janos által.

Az ajánlás Nádasdi Ferenczhez, Sopron vármegyéhez és ennek alispánja Megyeri Imréhez van intézve.

A szöveg közé több apró szent tárgyakat ábrázoló fametszvény van nyomtatva.

Szerző szerint könyvéből háromféle oktatás me-

rithető, u. m. 1. a szentírásról, 2. a gyógytanról és 3. a természeti dolgokról. A munka 55 fejezetből áll, melyeknek mindegyike tartalmát a homlokán jelzi, így pl. a 3-ik fejezet homlokán a következő felirat diszlik: „Gregorius Frankovith Doctor, Physicus de se ipso.“

Sadler nem tartja orvosnak Frankovicst, Wespriemi épen nem tesz említést róla, neve még amaz orvosokéi között sem fordul elő, a kiknek életrajzi adataikat a Biograph. Medicor. Hung. et Transilv. című nagy munkája folytatásához kívánatosaknak tartja; ez utóbbi körülményből, ugyszintén abból hogy magát „Istentől választott Doctornak“ mondja, a legnagyobb valószínűséggel következtethető, hogy a sok babonáság és sületlenségtől hemzsegő munka szerzője valódi képzett orvos nem, hanem csupán valami furfangos charlatan volt, a mit még, az is látszik bizonyítani, hogy Frankovics a legtávolabbról sem említi, hogy valaha egyetemen tanult s tudori oklevelet nyert volna. — Mindezek után még az is kétségtelen, hogy nékie — orvosok részéről inscenirozott — sok kellemetlenségei voltak, mert különben alig volna érthető az „Istentől választot Doctornak Frankovith Gergelynek maga mentése az patvarkodók és szydalmazók ellen.“

Péchy Lukács. Wespriemi után (3-ik köt. 287—8 lap) többen ama véleményben voltak, hogy a nagyszombati születésű s lakos Péchy Lukács szerzetes, vagy épen Jezsuita lett volna. Az idéztem munka 4-ik kötete 378-ik lapján olvasható Péchynek következő teljes czime: Egregius Dominus Lucas Peechy, Joannis Kutassy Episcopi Jaurinensis, ac Can-

cellarii Summi Magister Curiae, Fiscalis Ecclesiae metropolitanae Strigoniensis, ac auctoritate Apostolica publicus Notarius; a miből nyilvánvaló, hogy Weszprémi előbbeni nézete téves, a mint azt ő maga is bevallja. A Péchi által Nagy-Szombatban 1591-ben közrebocsátott könyv a következő különös címet viseli:

„Az keresztyen Szvzeknec tisztességes koszo-roia. Melyben minden ü erkolhoc a kozonseges viragoc által kiientetnek, es kepestetnec. Az Idegen nyelven irókat köuetven Magyarul ira Peechi Lukách. Apoc. 2. Legy hiu (hiv) mind holtig, es megadom neked az eletnec coronaiat. Nyomtattatot Nagy Szombatba 1591.“ — 8 r. 192 számozott levél. Elül czimlap, s ajánlás, mely „Az keresztyen hazas embereknek, velec össze iamborul nevelt fioknac, szermertes leanyoknac“ szól, és költ Nagy-Szombatba, magam hazam mellett valo viragos füues kertben, Szent Mihaly Archangyal napian. 1591.

A czimlevél hátlapján s a szövegben 31 részint egész, részint fél lapot elfoglaló fametszet áll, melyek közül több növényeket ábrázol.

Az utolsó (192) levél előlapját Pécsi Lukács nemesi czimere foglalja el L. P. betűkkel és 1591 évszámmal sat.

Az e műben felsorolt növények tárgyalása rendén a rövidecske physiographia után azok gyógyhatását szerző szintén csak röviden említi fel; azt hiszem, nem lesz érdektelen, ha az ibolyáról szóló részletet bemutatom:

„3.) Az saarga, feier es szederies ivolac ü magokban szepec, es illatozasokial gyönyörüségössec,

az koszorut is ekessitic es kaszdagettyac, tavaszal keszdnec nyilni, es az egész nyaron viragoznac: az vize, embernek szemet tisztitya, minden fekélyeknec genetiet szaraztya az ember szaiac inbéli faidalmat gyógyitja, midőn ezeket a viragokat megaszallyac, töríc és úgy iszac, avagy vele mossac.

4.) Az keec ivola ki keletben szokot nyilni, az böit mas hoban viragozo kec ivola az ű gyűnyorüsegés, vastag es eros illatozássoual különböz az eb nevő vad ivolatol, nem ok nekül nevezik az regiek ivolanak propter violentiam odoris, az illatnac eros voltaert, az ivolac örömet nőnek az arnyekba, kőfal auag souenyek mellett; az ivolaknac kised vi-ragoc es rövid szarok vagyon; embernek feiet hivesitik, es konyebitik, az alomban nyugodalmat hoznak es az eltető lelegzetet erőssetic.

10.) Az tarka ivolanak ött kised levele vagyon, három fele színben, kettei szederies, kettei feier, es az egyei saarga, hasonló ez az ki keleti kec ivolahoz, alacson szara vagyon: mindgyart a ki keletnek elein ű is nyilni szokott, es viragzic az egész nyaron mind az őszi ideig; az asszony alataknak emleiet avagy melyet tisztitia, vereteket kerget, midőn vizet iszac, ha megszaraztiak es porat valami mezben keveric, sebet es törest gyógyit.“

Beythe András. „Fives Könüv. Fiveknek és Faknac nevekről, természetekről és hasznokrol iratatott es szöröztetöt Magar nyelvön az fő Doctorknak es természet tudo orvosoknak Dioscoridesnek es Matthiolus bölcs irasokbul. Beythe Andras által. Ecclesiast. 38. Istentől vagyon minden orvosagh stb. Tisztöllyed az orvost a szikseghert. 1595.“
— 4 rét, 136 számozatlan levél.

Colophon: Nyomtatott Nymet Vivaratt Manlius Janos által. 1595.

Szerző e munkában 270 növényt sorol fel betűrendben, melyeknek latin s magyar nevezete után itt-ott alig, itt-ott épen nem is ismerteti azokat; azután mindjárt a növények gyógyhatására (termeztetere) és gyógytani alkalmazására (hasznokra) megy át.

Egészben véve úgy tetszik, mintha Beyte Horhi Juhász Herbariumát tanulmányozta s tán munkájában némileg fel is használta volna.

Európai hírű drámai költeményünk „Az ember tragoediája“ szellemes írójának egy őse Sztrégovai Madách Gáspár kéziratban maradt „házi patikáját“ kell még felemlitenünk, melyről Wessprémi (Biographia med. Hung. Transilv. Viennae, a 3-ik kötet 231-ik lapján) így nyilatkozik: „En itaque Codicem, qui in manus nostras fato felici incidit, botanicum anno 1628 tersissime manu sua in forma octavi ordinis phillyris 30 exaratum, typo destinatum, et in litterariam lucem educendum, qui praestantissimum P. Andr. Matthioli Librum herbarium civitate Hungarica donatum, et hoc insignitum titulo exhibet:

„Haazy Apateka. Szok rendbely irott orvosságokkal ezközökkel tellies ezen koniw, mellieket konien megkesithetni mindenfele kwlsok és Belső niavaliak, Betegsegek ellen, melliek származnak az emberre elette foliasanak minden ideieben. Nemet nielvbeol az Tudos Doctor Matthiolus András Herbariumos köniwebeol Chech nielvre forditatot, es mostan Chech nielwbeol magiarra forditatot az nemzetes es nemes Stregoway Madach Gaspar által. Az Ezer hat szaz husson niolts estendoben (1628.)“

A mint feljebb érintettük, a kézirat Wespzprémi kezébe került; azt, vajjon az tulajdonába ment-e át, a fentebbi idézetből következtetni nem lehet. Arra, hogy a kérdéses kézirat mai nap hol lappang, határozott válasszal nem szolgálhatunk.

Wespzprémi szerint a munka 208 fejezetben a különféle betegségek neveit rendben tárgyalja, továbbá azoknak nagyobbára gyógyfüvek segélyével eszközözendő kezelését. Magyarázatul a lapok szélein mindenütt az illető növény cseh neve: végül pedig a különnemű betegségek jegyzéke foglaltatik.

Mutatványul álljon itt a 46-ik fejezet kezdete:

„Caput XLVI. Eokleles ellen, meliet Pleurisnek hyak.

Agrifolium io Eokleles ellen, ha porra tenne, es azt meg Inna. Hurut ellen is igen Jo.

Barba hirci (Kozy Bradka) keczkesakal neweöfü niersen, awagi feöwe Enni, awagi feöwe inna, hasznal azoknak, kik faidalommal vezötnek, awagi keo bant. Mely faiasza ellen is io. Hurutt; nehez lelegzet wevoknek, szaraszagh es oldalnak faiasa ellen is io. Az ki faczart wize is Eokleles ellen“ stb. stb.

A felhozottakból látható, hogy Madács e műve az eddig ismertetett Herbariumok és füveskönyvektől szerkezetére nézve egészen különbözik, (házi patikának nevezvén azt szerzője maga is) a mennyiben az előbbiek a gyógynövények bár hiányos ismertetése után, azok gyógyerejét és alkalmazási módját adják elő, emez pedig az egyes betegségek előrebocsátása után az ellenök alkalmazni kellettő gyógynövényeket és gyógyeljárásokat ismerteti.

A 17-ik század közepe táján nemzeti közművelődésünk egy bátor előharczosával találkozunk, a ki bámulatra méltó erélylyel hangoztatta először azt, hogy ha a magyar nemzet élni akar, valódi nemzeti műveltséget kell teremtenie, e férfiú a korában félreismert s méltatlanul üldözött Apátzai Cserre János, előbb a reformátusok gyulafehérvári Bethlen-főtanodájának, aztán a kolozsvári ev. ref. collegiumnak hirneves tanára, a ki Toldy szerint Pázmán Péter és a költő Zrinyi Miklós mellett századának egyik nagysága.

Tanult Kolozsvártt, Gyulafehérvárt, azután Utrechtben fejezte be philosophiai és theologiai tanulmányait, melyek mellett — Wessprémi tanúsága szerint — az ó- és újabb kor kitünőbb orvosi műveit is ernyedetlen szorgalommal buvárolta, a minek félreismerhetlen bizonyítéka az, hogy Utrechtben 1655-ben befejezett Encyclopaediájában (melynek teljes címe a következő: „Magyar Encyclopaedia. Azaz, minden igaz és hasznos Böltseségnek szép rendbe foglalása és magyar nyelven világra bocsátása. Apátzai Cserre János által, Ultrajecti ex officina Joannis a Waesberge, 1653) természetrajzi és orvostudományi kitünő készültségéről tanuskodó számos fejezet foglaltatik. Az egész munka 11 Részre van osztva, melyek közül a 7-ik rész a „földi dolgokról“ szól, nevezetesen pedig az állatok- és ember élettanáról a 17-ik szakasztól egész a 27-ik szakaszig, e helyt az érzékszervek boncztanát is érinti, magát a boncztant különösebben nem tárgyalván. A 28-ik szakaszban a lélektant, a 29-ikben az Antropológiát adja

elő röviden, a 30-ikban általános Semiologiai fogalmakról, a 31-ikben a helyes életrendről értekezik bővebben, melyben több szülészeti érdekű cikk tüzetesen van érintve; a 31-ik a lázat, s az aetiologikus mozzanatokat, a 33-ik és 34-ik a tünettant, a 35-ik a kórjóslattant, a 36-ik az általános gyógytant, s függelékül a gyógyszerészeti súlymértéket, a 37-ik és 38-ik a különféle betegségek kezelési módját adja elő.

Az állattan a 39—41-ik, a növénytan a 42—45-ik, az ásványtan a 46—47-ik szakaszokban van tárgyalva, ez utóbbiakban ama korhoz képest a való sok mesés dologgal elegy van élénk tárva. Megjegyzendő még, hogy a természet három országának gyógyszeranyagul szolgáló terményei olyképp vannak kiemelve, hogy azok egyuttal a gyógyszer-tant is képviselni látszanak.

Az egész *Encyclopaedia aphoristicus* modorban van tartva. Az orvostudományi részlet vázolásában szerző (a mint azt az előszóban szerényen bevallja) Regius Henrik (Hendrik de Roy) utrechtii egyetemi orvos-tanár előadásait használta vezérfonalul.

Hogy egyébiránt Apáztai Csere János tudományos munkássága maradandóbb nyomokat nem hagyott közéletünkben, annak oka egyrészt az ország akkori siralmas állapotában, másrészt pedig azon körülményben keresendő, hogy *Encyclopaediája* megjelenése után csakis 5 rövid évig állhatott a tudomány szolgálatában, mert férfikora kezdetén lázas tevékenységének közepette (35 éves korában) az 1660-ik év első napja nemzeti közművelődésünk

eléggé nem fájlalható hátrányára ravatalon találta a munkás férfiut.

Végül hangsúlyozni kívánom, hogy Apáczai Csere János Encyclopaediájának imént ismertetett orvostudományi részlete a legelső magyar mű, mely az orvosi tudomány egész összeségét rendszeresen felöleli, bár azt — a mű céljához képest másként nem is lehetvén — csak kivonatos rövidséggel tárgyalja.

Nadányi János szintén Utrechtben tanult, azután gyulafehérvári tanárrá lett, de tanári székét csakhamar odahagyván, lefordította, s helylyel-közzel bővítette „Mizald Antal monluciai orvos doktornak a kertmivelésről“ szóló munkáját, melyet 4 hónap alatt 1666. május 5-én be is fejezett, a könyv azonban csak 1669-ben jelenhetett meg Kolozsvárott.

Csakis 75 példányban nyomtatott. Ajánlva van Bornemisza Anna fejedelemasszonynak. Az ajánlásban a többi között felemlíti fordító, hogy „holmi betegeskedések ellen való jobb könyvet ennél Magyarországon nem nyomathattak volna ki: mivel a mi országunkban orvos-doctorok s patikák nem igen vadnak: itt penig oly közönséges orvosságok vadnak, hogy mindenütt kerteinkben a mezeinkben könnyű feltalálni őket, s ugyan szükséges volt erre nézve ily könyvet valaha magyar nyelven írni, ha ez nem lett volna is.“

A kert mívelésre vonatkozó hosszabb fejtegetések után munkája 227-ik lapján szerző az emberi test, s annak egyes részei méreti arányairól szól, a 230-ik és következő lapokon az emberi testet 4 fő-

részre, u. m. főre, melyre, hasra és hólyagra osztja, azután eme részek „betegségeinek előljáró okairól, orvosságairól, segítő eszközeiről s végre a gyógyítás elhagyásából következő alkalmatlanságokról,” — a 235-ik lapon — „a reggeli hányásról s a hányás által való tisztulásról” értekeznek. Továbbá hosszabban tárgyalja az egészséges ételeket, u. m. a kerti parajokat, gyökereket, a héjjas veteményeket, a különféle gyümölcsöket, ugyszintén ama kérdést is (a 249. és következő lapokon) „Hasznos-e enni a sajt?” A sennáról terjedelmes értekezés olvasható a 251-ik laptól kezdve egész a 262-ik lapig.

Az „Alexikepus avagy orvoskert” a szóban forgó munka második felét egészen elfoglalja.

Az orvoskertet 8 mezőre osztja, minden mező több ágyra oszlik, melyekben a részint eledelül, részint gyógyszerül szolgáló növények foglalvák, ezenel a 3-ik és 6-ik mezőt mutatjuk be:

„Harmadik mezőben szagos füvek 11 ágyban: 1. Zsálya, 2. Isop, 3. Borsfű vagy kerti Isop, 4. Majoranna, 5. Kömény, 6. Mentha, 7. Olasz kakukfű, 8. Brasiom, 9. Skárlátfű, vagy sebes zsálya, 10. Rosmarin, 11. Levendula.

A hatodik mezőben szintén 11 „nem enni való” plánta: 1. Üröm, 2. Istenfája, 3. Ruta, 4. Tsalján, 5. Uti fű, 6. Fekete üröm, 7. Kecsefű, 8. Mercurius-fű, 9. Pörjefű, 10. Mályva, és 11. Lathyris vagy Christus pálmája.

E bemutatott osztályozás szerint tárgyalja az egyes növények gyógyhatását és azoknak különféle betegségek elleni alkalmazás módját.

Továbbá — különösen a gyógyczélul szolgáló gyümölcsök eltartási módját, végül pedig a gyógyborok különféle neveit, azok készítését s alkalmazását adja elő.

A mintegy másfél századig úgy az iskolában — mint a közélet terén közkézen forgott Páriz-Pápai-féle Dictionárium maga elegendő arra, hogy szerzője nevét halhatatlanná tegye. E szótár cziméből tudjuk, hogy szerzője a baseli egyetemen orvos-tudorrá avattatása után, az ottani orvostudományi kar „Assessora“ volt. Nagyenyedi tanársága alatt széleskörű tudományos műveltségét tanusító több rendbeli dolgozatai jelentek meg, melyek közül reánk nézve különös érdekekkel bír a „Pax Corporis“ czimen magyar nyelven világgá bocsátott gyakorlati orvostudományi munkája, melynek előszavában említi hogy „tudtára e materiáról való Írás a mi nyelvünkön nincsen. Nem akarta itt az ebben Tudósoknak értelmeket megfogni, nem is azoknak írja, hanem a házi cselédes (ma családos) Gazdáknak és Gazdaszszonyoknak és az igyefogyott szegényeknek, kiknek nincsen mindenkor kezek ügyében értelmes orvos; kiváltképen falukon stb. Irta Nagy-Enyeden Szt.-Jakab hav. 24. napján 1687. Siralmas esztendőben.“

Sajtó alól legelőbb 1690-ben Kolozsvárt került ki e munka; 2 év múlva Lőcsén, szerző tudta és beleegyezése nélkül lenyomatván, e kiadást szerző nem ismerte el magáénak; 1695-ben azt a külső nyavalyákról szóló (8-ik) könyvvel bővítván, újra nyomatta Kolozsvárt, 1701-ben Lőcsén ismét kijött.

Azon körülményből, hogy e munka 12 év le-

folyása alatt 3 vagyis tulajdonképen 4 kiadást ért nyilván kitetszik, hogy mily korszerű s valóban nagy szükségét pótló lehetett a szóban forgó munka.

Pápai Páriz Ferencznek mindkét fia orvos volt, az ifjabbik András orvostudor és gyakorló orvos a mult század derekán Kolozsvárt.

Ennek felügyelete alatt s általa „itt-ott megigazitva sokaknak várásokra“ 1747-ben a „Pax Corporis“ ismét világgá bocsáttatott Kolozsvárt, sőt (tudtomra) még ezután is nehányszor került ki sajtó alól.

Az egész dolgozaton ama kor követelményének megfelelő tudományos rendszer vonul végig. Fel van osztva (a második kiadás óta 1695) 8 könyvre, melyeknek elseje a főnek, 2-ika a fő némely részeinek: szemnek, fülnek, orrnak, nyelvnek, fogaknak, Inyeknek és Toroknak, — 3-ika a Melynek, abban a Tüdőnek és Szűnek, — 4-ike a gyomor és Béleknek, — 5-ike a Májnak, Lépnek és Veséknek, — 6-ika az Asszonyi nemnek nyavalyáiról, — 7-ike a hideglelésekről, — s végre 8-ika a külső nyavalyákról szól.

Minden könyv több részt foglal magában, s az egyes részek alatt a betegségeket oly módon tárgyalja szerző: hogy legelőbb azok fészkeit, azután okait, különbségeit, jeleit, jelentéseit és végül orvosságait adja elő. Nyelvezete jó magyaros.

Egy kéziratban, mely valószínűleg Páriz Pápai Farenctől származik az első lapon levő eme jegyzet szerint: „Anno 1706. Duce atque auspice Christo praecipuas quasdam ex variis Authoribus annotationes excerpit Franciscus Páriz Pápai“, — több

hirneves orvosoktól eredő vények után, az utolsó lapokon „Nomenclatura Herbarum“ czim alatt körülbelül 825 magyar-latin növénynév van be-
tűrendben egybefoglalva. Hazai növénytudásainkra nézve tán némi érdekekkel birhat e nomenclatura.

Felvinczy György magyarra fordította a Salernói iskolának az egészség fentartásáról szóló szabályait e czim alatt:

„De conservanda bona valetudine Liber Scholae Salernitanae. Az angliai országban levő Salernitana Scholanak jó Egességről való megtartásnak módgyáról írott könyve. Mely most magyarra fordítottatott és Rhythmusokban alkalmaztattot Felvinczi György. Lőcsén. 1694.“

Bámulandó fordítónak járatlansága a földrajzban, Salernót Angliában lenni vélvén, alkalmasint az első vers vezethette őt tévutra: „Anglorum Regi scribit Schola tota Salerni.“

Ugy látszik, hogy az itt helyben a mult században sajtó alól több ízben kikerült hasonló czimű könyvecske — legalább a teljesen megegyező czim után következettve, — nem egyéb a szőnyegen levő forditmány lenyomatánál, mely hol önállólag a hely és év megjelölésével, hol pedig Juhász Máté „különös házi orvosságok“ czimű és sok badarságot tartalmazó munkája függeléke-képen (hely és év nélkül) fordul elő.

A mult évszáz elején városunk közéletében jelentékeny tényező volt Vizaknai Briccus (alias Bereczk) György orvostudor, a ki a reformátusok nagyenyedi főtanodájában tanulmányai befejeztével Odera-melléki Frankfurtban, Leiden-

Utrecht- és Franeckerben hallgatta az orvosi tudományokat, s ez utóbbi helyt avattatott orvostudor-rá 1695-iki szeptember 25-én. A reá következő évben megtelepedvén Kolozsvárt, ugyanitt orvosi gyakorlattal foglalkozott, a miről naplójában több helyt meg is emlékezik. Tudjuk továbbá ebből azt is, hogy azon időtájt az orvosok (Nadányi feljebb érintett szavai szerint, gyógyszerterek az országban nem igen lévén) jobbára maguk voltak kénytelenek a gyógyszereket megkészíteni és kiszolgáltatni, minthogy az idéztük kéziratban nagyobb mennyiségű gyógyszeranyagok bevásárlása van feljegyezve.

Városunkban több előkelő tisztséget viselt, volt ugyanis orvos, városi tanácsur, a kolozsmonostori Convent Requisitora, a ref. egyház gondnoka, királybíró, főbíró; képviselte továbbá a várost az erdélyi országgyűlésen, ugyszintén e város részéről számtalan — olykor nagyon is kényes — követségben járt, részint a császári, részint a kurucz hadak vezéreinél.

Ferenczi Zs. Jakab azt írja róla, hogy tankölteményt irt a boncztanról hexameterekben, Weszprémi pedig orvosi író minőségében mutatja be őt, mint ilyen azonban alig jöhet komolyan szóba amaz „Egy néhány Emlékeztető Versek“ miatt „az Élet eréről“, melyek naplójában találtnak, s a melyeket ezennel bemutatunk:

A nagy Aortának elsőbb ága, mely ki jó tőle
A szívet abronccsal nagy-szépen megkoronázza.
Osztán két részre hasad türsökje az Érnek,
Egyik lefelé tart; a Trachea felyül, a másik
Két ágat kibocsátt, ezeket hívđ subelaviáknak

Ismét ezek kettőt bocsátanak a nyaktsigulyára,
 Melyet megfurván mindketten tartnak az Agyra.
 E két erek kívül lépven a mely üregéből,
 Axillaresnek hívjad, ne Subclaviáknak,
 Itt mivel a válnak s karnak inai közé folynak
 A két Carotis ugyanez tökéből omol ki,
 Mely a nyeldekklón a főköponyára megyen ki,

A lemenő Törsök van kötve az Oesophagushoz,
 Mely által menvén darabonként a diaphragmán
 Sok dib s dáb ágait a haspotrokra bocsátja.
 A Coeliaca köszönti az ágyék alsó gerenczét,
 Az hova szolgálnak csemetéi az Élet-érnek,
 Onnan ő nekiek adatott nevezettel is élnek.
 Gastrica jobb és bal gastro-epiploica is itt van,
 Cystica s Hepatica kettő, edgy a splenica lépen,
 A mesenterica 's intercostalis ezenkül.
 Ez lemenő Törsök tovább menvén az ágyékon
 Két nagy ágra kiasad, nevezd őket Iliacosnak.
 Innen az Arteria sacra megyen ezen nevű csontra.
 Az Iliacusokat két-két Ág megvékonyítja,
 Melyekből kimenő részeket láss a lábaidban.
 A venák renddel ezeken feküsznek a Testben.“

E 27 hexameterbe van — a mint látjuk — az egész véredény-rendszer beleerőszakolva. A mint a felirat mutatja, csakis magánhasználatra készültek e versek. Szerzője alig merte volna álmodni, hogy azoknál fogva őt a késő nemzedékek előtt magyar orvosi író képében fognák valaha feltüntetni. Meghalt Kolozsvárt, 1720-ban, viszontagságos élete 52-ik évében.

Kereseséri Köleséri Sámuel a sok oldalú tudós, eleinte papi pályára készült, ehez azonban később csekély hajlandósággal viseltetvén, az orvosi tudomány elsajátítása végett ismét külföldre, nevezetesen Leidenbe ment, a hol is rövid időn or-

vostudori oklevelet nyervén, Erdélybe telepedett meg. Itt nagy tudománya és sikerdus gyógykezelései folytán igen elhiresedett, s végre Nagy-Szebenben nagy tisztségekre, u. m. királyi főkormányzéki és tábori orvosi, bányászati főfelügyelői, továbbá kormányzéki titkári, végül pedig kir. tanácsosi rangra emelkedett.

Széleskörű tudományos készültségét bizonyítják a különféle szakokat felölelő számos dolgozatai latin nyelven, hazai nyelven csupán „az egészség megtartásának egynehány reguláiról“, továbbá „a rendes orvoslásnak némi nemű közönséges reguláiról“, írt egy hosszabb cikksorozatot a kolozsvári naptár 1703-ik, 1717-ik és az 1722—1730-ig terjedő évfolyamaiban.

Hangzatos jó magyarsággal írt.

Neuhold János Jakab a jénai és lipcsei egyetemeken tanulván, orvostudorrá lett; hazajött után rögtön Nográd- és néhány év multával Komárommegye tiszti-, egyszersmind a komáromi várórség rendes főorvosává lett. Számosabb dolgozatai közül említést érdemel német nyelven megjelent munkája a himlőről és kanyaróról, melyet szerzője biztatására valaki magyarra fordított következő czimmel:

„Fundamentomos oktatás, miképpen kellessék a gyermekekkel és más felnelkedett személyekkel a Himlő és Kanyaró előtt, benne és utánna bánni. Sopron 1736.

Továbbá van egy kiadatlan törvényszéki orvosi utasítása e czimen:

„Introductio in Juris prudentiam medicam, azaz: Az orvosló törvényes, ugymint a mi Hazánkban igen szükséges Tudományra való rövid vezetés, a melyben megmutattatik, miképpen az új medicusok, avagy a hol azok nincsenek, a Chirurgusok a halálos sebekről és más afféle orvosló törvényes kérdésekről való ítéletben magokat okosan viseljék, hogy se magoknak, se a Biráknak Lelkek-esmérettyeket meg ne sértsék.“

A 17-ik és 18-ik században hazánkban szerte dühöngő dögvész (pestis) egész irodalmat teremtett, melynek munkásai a következők:

1. Czanaki Máté. „A döghalálról való rövid elmélkedés. Melyben a döghalálnak mivolta, eredeti, okai, eszközei, tulajdonságai, végei, orvossági az Szent-Irásból, természetnek foliásából és historiák-ból világosan meg magyaráztatnak Czanaki Máté által. Nyomt. Abrugyi György. 1634.“ Ajánlva van Lorántfi Zsuzsánnának, 1-ső Rákótzai György fejedelem nejének; az ajánlás kelt 1634. esztendőben, karácsonhavának 7-ik napján Kolozsvárt.

2. Weber János, eperjesi gyógyszerész, orvos, az evangelicusok eperjesi tanodájának főnöke, s a város főbirája:

„Amuletum, azaz rövid és szükséges oktatás a döghalálról. Szereztetet Weber Jánostól, Eperjesi patikáriustól. Bártfa 1645. nyomt. Klösz Jakab.“

3. Köleséri Sámuelnek „Tanácsadása, melyet a 1719. Esztendőben Kolosvárt megújult, és az erdélyi fejedelemségben szélllyel uralkodó pestisnek alkalmatosságával, a közönséges jóhoz kész indulattal viseltetvén deákul közönségessé tött, azután

pedig magyarul is kinyomatott Kolozsvárt 1738.“
(Szerző halála után.)

4. Má dai Dávid Sámuel, selmetzbányai származásu, Németországban telepedett meg, s ott a hálai árva ház rendes, — több fejedelmi család házi orvosa s udvari tanácsosa lett; lefordította magyarra Richter Frigy. Keresztélynek a pestist tárgyazó munkáját e czim alatt:

„Szükséges oktatás, miképpen kiki a döghalálban és elragadó betegségekben magát őrizheti és orvosolhatja. Hála 1738.“

5. Sailer Károly. „A halálos dögleletnek a természeti és orvosi tudomány szerint való megvizsgálása, annak tulajdonságaira, okaira és orvoslásának módjára nézve. Kibocsáttatott Dr. Sailer Wilhelm Károlytól — N. Komárom vármegyének, és az ott való hadirendnek ordinarius fisicusától.“

(Évszám nélkül. valószínűleg 1739.)

6. Gömöri Dávid orvostudor, alchimista, s gyakorló orvos Győrött.

„A pestisről való orvosi Tanácslás, a melyben kiki okos értelmének és az orvosi tudománynak fundamentumának utmutatása szerint magának, mind az egészséges testnek megoltalmazásában, mind pedig az dögleletes nyavalyában maga orvosa lehet.“
Győr. 1739.

7. Buzinkai György, sz. kir. Debreczen városi tisztii főorvosa a pestisről a következő dolgot tette közzé:

„Rövid oktatás, miképpen kellessék magunkat Isten segítségével jó Praeservatívák által a Pestis ellen védelmezni, vagy a Pestisben levő betegeket

orvosolni. Irattatott ns. szab. kir. Debreczen városa Magistratusa rendelkezéséből, melyhez toldalékul adat-tak a pestis idejére alkalmaztatott egynéhány szép könyörgések. Debreczen. 1739.“

8. Dr. Perliczy Dániel, Nógrádmegye tiszti főorvosa magyarra fordította ipja Dr. Moller Kár. Otto — 2-ik Rákótzai Ferencz tábori főorvosának — a pestisről irt latin művét e czim alatt: „Orvo-si oktatás a pestis, — és egyéb mérges nyavalyák ellen való praservatióról. Buda. 1740.“

Az időrendben felsorolt idevágó művek megjelenésére kényszerítő befolyással volt mindenkor a fenyegető, vagy már szélteben nagy mértékben dü-höngő pestis.

Jegyzet. Pápai Páriz Ferencz, Miskóltzy s mások műveiben szintén vannak a pestisre vonat-kozó hosszasabb fejtegetések.

A pestis irodalom közbevetése után szemlén-ket tovább folytatva bemutatjuk:

Miskóltzy Ferencz győri seborvos és vá-rosi tanácsost, a ki 1742-ben egy rendszeres seb-orvosi munkát irt, vagyis jobban mondva — ma-gyarított e czim alatt:

„Manuale Chirurgicum, Avagy Chirur-giai Uti-társ, melyben az egész anatomia, Égi Jegyeknek ereje, a testi tagokon külsőképen történ-hető nyavalyák és eseteknek az sebkötés, érvágás vagy akárminemű Chirurgiai foglalatosság által teen-dő orvoslása, ezenkívül a flastrom és Ungventumok-nak készítése rövid kérdések által magyaráztatott, és most elsőbben magyar nyelven kibocsáttatott M. F. Győri Chirurgus által. Győr 1742.“

Szerző az előbeszédben említi, hogy bár a Chirurgia más országokban „virágzó állapotban tündöklék, de hogy valóban megvalljam, édes magyar Hazánk az ő Hazafiai közül ritkán tapasztalt még olyanokat, kik az Chirurgicali mesterségben írással által mutatták volna magokat; . . . továbbá . . . eddig senki nem találtatott, a ki az Anatómiában, és a Chirugiának több részeiben valamit írásban kibocsátott volna.“

A szóban forgó műben egyuttal a magokat „hadi szolgálatra adni akaró Chirurgusok“ számára szükséges „uti vagy tábori ládácska“ kellő felszerelésről szóló értekezés is foglaltatik.

Előszava további rendén megvallja szerző, hogy „könyve kibocsátásában egy németországi híres Chirurgusnak sok Doctorok által approbált munkácskáját vette fundamentomul“, azonban azt több jeles adalékkal bővítette; — de a fundamentomul szolgáló mű szerzője neve iránt egészen homályban hagy. Beható kutatás után meggyőződünk, hogy az Norr Erhartnak Nürnbergben 1706-ban megjelent — s 1710-ben 2-ik kiadást ért „Chirurgischer Wegweiser“-jét használta vezérfonalul.

Megjelenése korában e munka nagy hézagot pótol. A seborvosok számára a szükséges ismereteket elég rendszeresen tárgyalja, a bonczteni rész igen hiányos ugyan, mit szerző maga is elismer, így szólván: „a mi az Anatómiát illeti, valóságos dolog, hogy az minden fogatkozás nélkül nincsen“, de rögtön azzal menti magát, hogy „Chirurgiát tanuló ifjaknak s nem Medicusoknak kedvéért bocsátatott ki ezen könyv.“ Ez oknál fogva nem lehetünk né-

mely irodalom-történetirókkal azon egy véleményben, mely szerint az anatómiai rész volna a legértékesebb.

Az égi jegyek ereje, befolyása, szóval az Astrologia azon időtájt még mindig nagy jelentőségű szerepet játszott közéleti viszonyainkban, minélfogva nem csodálkozhatunk, ha szerző azt nélkülözhetőnek nem vélte; tudjuk ugyanis, hogy csak későbbben, nevezetesen az 1756-iki január hó 22-én kelt kegyelmes királyi rendeletnél fogva lőn meghagyva, hogy a naptárakból ezentul az érvágás, köpölyözés, orvosságvétel stb., továbbá a szerencsés és szerencsétlen napokra vonatkozó helytelen és minden alapot nélkülöző balvélemények végkép kihagyassanak, mindezek daczára a köznépünk kezén forgó Cisióban ezek más egyéb babonákkal elegy még folyton szerepelnek.

Műve további rendén szerző a dagadásokról, a friss sebekről és törésekről, a kelevényekről, a csontok kifordulásáról vagy ficzamosodásról, a csonttörésekről, a külömb-külobbféle esetekről, az barbélymesterséghez tartozandó Instrumentumokról és orvosságokról, toldalékul az orvosláshoz tartozó szereknek és mértékeknek Karakterjeiről avagy jegyeiről, s a tábori és úti orvosládácskáról szól. Végül egy igen jól használható latin-magyar orvosi szótár található, mely az orvosi szereket „az ő természetek és tulajdonságaikkal együtt“ betűrendben sorolja elő.

Perliczy János Dániel bölcsészet- és orvostudor, s Nógrádmegye nagytudományu tisztí főorvosa, a kitől az orvostudományi kar felállításának

első tervezete származik (1751) — latin nyelven kibocsátott számos dolgozatain kívül — eltekintve a pestis irodalom ismertetése alkalmával említett művétől, — hazai nyelvünkön a következőkkel ajándékozta meg szakirodalmunkat:

1. „Testi békességre vezérlő útítárs. Buda 1740.“
2. „Medicina pauperum: Szegények számára való házi orvosságok. Buda. 1740.“

Kibédi Mátyus István orvostudor, Kükülőmegye s Marosszék tisztí főorvosa *Diaeteticájáról* híresedett el méltán, melynek első darabja 1762-ben, 2-ik darabja pedig 1766-ban jelent meg Kolozsvárt. Az első darabban a bevezető általános fogalmak fejtegetése után az életről és egészségről, — az emberi test alkotmányáról, a temperamentumokról, az aérrol, vagyis éltető- vagy levegő-érről, továbbá az eledelekről és italokról, a test mozgásáról és nyugtatásáról, az álomról és vigyázásról (vagyis az ébrenlétről), a test tisztulásairól, s végezetre az elmének indulatairól — kora színvonalának megfelelő tudományos készültséggel értekezik. Ez az első darab az, melyet később nagy szorgalommal teljesen újra átdolgozván, 6 vaskos kötetre bővített ki, s a mely azután „Ó és Új *Diaetetica*“ czim alatt jelent meg; ezt azonban, miután megjelenése korszakunk határán kívül esik, ismertetésünk keretébe nem vonhattuk.

A 2-ik Darab a *Diaetetica* gyakorlati alkalmazásul tekinthető. Szerző ebben az asszonyi nem egészsége megtartását az női élet különböző korszakaiban, — azután a csecsemők — a nagyobb gyermekek és nevedékeny ifjak, a táborzó kato-

nák, s tanuló emberek egészsége megtartását, továbbá a vén emberek diaetáját, s életük meghosszabítását, a betegek és lábadozók diaetáját, ugyszintén a betegségeknek a jó diaeta által lehető elkerülését s végül a betegségeket elein elfordító legközöségesebb orvosi eljárásokat adja elő.

Mindezekből az alaposan készült tudós és tapasztalt orvos képe eléggé kidomborodik. Irálya nehézkes.

Korszakunk magyar orvosi íróinak sorozatát fényesen rekeszti be dr. Wessprémi István (családi nevén Csanádi) szab. kir. Debreczen városának nagyhirü tiszti főorvosa a mult században, a ki ércznél maradandóbb emléket emelt magának „*Succineta Medicorum Hungariae et Transilvaniae Biographia*“ czimü classicus nagy munkájával, melynek teljes 4 kötetes példányai ma már szerfelett ritkák. Magyar nyelven a következő két szakművet tette közzé:

1. „A kisdéd gyermekeknek nevelésekről való rövid oktatás, melyben előadatik, miképpen kellesék azokkal bänni születésektől fogva három esztendőös korukig. Hozzáadattak a végén az egészségnek fenntartására, és a hosszú életnek megnyerésére tartozó szükséges regulák. Kolozsvárt 1760.“

E dolgozatából két példányt küldött van Swietennek, ki az egyiket saját könyvtárába helyezte el, a másikat pedig szerző nevében az akkor 8-ik életévébe lépett Ferdinánd Károly Szaniszló Főherczegnek nyújtá át; a ki van Swieten nyilatkozata szerint „*Hungaricam linguam discit alacriter, et cum oblectamento.*“

2. „Crantz H. N. Jánosnak bábák számára irt német könyvét fordította magyarra következő czim-mel: Bábamesterségre tanító könyv stb. stb. Debreczen 1766.“ E könyv szülészeti (magyar) irodalmunk legelső és igen becses terméke.

Van Swieten e mű egy-egy példányát Weszprémi nevében Maria Therézia és 2-ik József ő Felségeiknek hódolatteljesen átnyujtván, a Felségek ezt nemcsak kegyesen fogadni, — hanem egyszersmind szerző buzgó igyekezetét megdicsérni méltóztattak.

Maria Therézia azonkívül Weszprémi orvos-irodalmi közhasznú munkásságát megjutalmazni óhajtván, őt az Ő mellképét viselő gyémántos koronával ékített, s gyémánt keretbe foglalt nagy arany éremmel ajándékozta meg.

Weszprémi e kitüntetése után pár évvel (1770-ben) az orvostudományi kar felállításával szakirodalmunk történetének első, vagyis őskora bezárul.

Végig tekintve fejtegetésünkben felsorolt orvostudományi magyar irodalmunk első termékein, örvendetesen tapasztaljuk, hogy ezek nagy részének megjelenését városunk kulturális viszonyai tették lehetségessé, a mi azokat a figyelmes és részrehajlatlan szemlélő előtt kedvező világításban tűn-teti fel.

Ezzel értekezésem végére érve, még egyetemünk fiatalságához van néhány szavam.

Ifju barátim, egyetemi polgárok!

Nem új és — mondhatni — szokásossá vált már azon buzditó mondás, hogy a nemzetek nagy-

*) Horhi Juhász, Pápai Páriz Ferencz, Nadányi, Köleséri. Mátyus, Weszprémi.

ságának alapját és jövőjének biztosítékát a tudományos műveltség képezi. A műveltséghez vezető művelődés fő központjai az egyetemek. Az egyetemen töltött évek alatt rakja le az ifju amaz alapot, melyre egyfelől saját sorsának épületét emeli másfelől pedig a haza felvirágoztatására nélkülözhetetlen „derék férfiak” számát szaporítja. Ezen éveknek minél gyümölcsözőbb kiaknázásában nyilvánuljon hazaszeretetük; ne hagyják magukat eltántorítani azon egyedüli céltól, melynek elérése végett látogatják az egyetemet; e cél: a tanulásban, a művelődésben töltött munka.

Abban a reményben, hogy az 1885/6-iki tanévet Egyetemünk történetében a fokozatos fejlődés „Haladás” feliratu emlékköve fogja jelezni, azt ezenel megnyitottnak nyilvánítom.

B 11789